

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Dobrovolnictví jako možný nástroj sociálního
začleňování**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Studijní program: **MANAGEMENT SOCIÁLNÍ PRÁCE
V ORGANIZACÍCH**

Autor: Bc. Andrea Nekolová

Vedoucí práce: Mgr. Bohdana Břízová, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci s názvem *Dobrovolnictví jako možný nástroj sociálního začleňování* jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 10. 7. 2021

.....

Bc. Andrea Nekolová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Bohdaně Břízové, Ph.D. za cenné připomínky, rady a trpělivost při odborném vedení mé diplomové práce. Dále bych ráda poděkovala všem informantům, kteří se podíleli na výzkumu diplomové práce. Poděkování patří i mé rodině za podporu v průběhu celého studia.

Dobrovolnictví jako možný nástroj sociálního začleňování

Abstrakt

V České republice neexistuje komplexní systém, který by připravoval mladé osoby žijící v dětských domovech na samostatný život. Dětské domovy se proto stále častěji zapojují do dobrovolnických programů, přičemž dobrovolníci či patroni, poskytují mladým dospělým určitý vzor chování založený na přátelském vztahu, předávají jim své zkušenosti a jsou jim podporou při vstupu do běžného života.

Cílem diplomové práce je identifikovat roli dobrovolníka při začleňování dítěte odcházejícího z dětského domova do společnosti. Jsou zjišťována specifika spolupráce dětských domovů s dobrovolnickými programy podporujícími sociální začlenění dítěte. K uskutečnění výzkumné části byl využit kvalitativní typ výzkumu a technika polostrukturovaných rozhovorů. Výsledky rozhovorů byly zpracovány formou otevřeného kódování a kategorizace dat.

Z výsledků rozhovorů se sociálními pracovníky a dobrovolníky, kteří spolupracují s mladými dospělými z dětských domovů, je patrné, že dobrovolníci jsou významnými aktéry při sociálním začleňování mladých osob opouštějících dětské domovy.

Výsledky výzkumu diplomové práce by mohly být přínosné pro dětské domovy, které zvažují účast v některém z dobrovolnických projektů. Diplomová práce může být využita i jako informační materiál pro veřejnost a oslovit tak potenciální dobrovolníky z řad veřejnosti.

Klíčová slova

dobrovolnictví, dětský domov, odchod z dětského domova, sociální začleňování, dobrovolnické programy

Volunteering as a possible tool for social exclusion

Abstract

In the Czech Republic, there is no comprehensive system that would prepare young people living in children's homes for independent living. Therefore, children's homes are increasingly involved in volunteer programs, with volunteers or patrons providing young adults with a certain pattern of behavior based on a friendly relationship, passing on their experiences to them and supporting them in entering everyday life. The aim of the diploma thesis is to identify the role of a volunteer in the integration of a child leaving a children's home into society. The specifics of cooperation of children's homes with volunteer programs supporting the social inclusion of the child are investigated. The qualitative type of research and the technique of semi-structured interviews were used to carry out the research part. The results of the interviews were processed in the form of open coding and data categorization. Based on the results of interviews with social workers and volunteers who work with young adults from children's homes, volunteers are important actors in the social inclusion of young people leaving children's homes. The results of the diploma thesis research could be beneficial for children's homes that are considering participating in one of the volunteer projects. The diploma thesis can also be used as an information material for the public and thus address potential volunteers.

Keywords

volunteering, children 's home, leaving children' s home, social inclusion, volunteer programs

Obsah

1	Teoretická část	9
1.1	Dobrovolnictví	9
1.1.1	Oblasti dobrovolnictví.....	10
1.1.2	Současný stav dobrovolnictví v České republice	13
1.1.3	Dobrovolník	16
1.1.4	Historie dobrovolnictví v ČR.....	18
1.1.5	Management dobrovolnictví v sociálních službách	20
1.2	Mentoring jako způsob dobrovolnictví	26
1.2.1	Mentorský vztah.....	28
1.3	Sociální začleňování.....	30
1.4	Náhradní výchovná péče – ústavní	32
1.5	Spolupráce dětských domovů s dobrovolnickými programy	36
1.6	Projekt Patron.....	38
1.6.1	Charakteristika zakládajících organizací.....	38
1.6.2	Charakteristika projektu Patron.....	40
2	Cíl práce a výzkumné otázky	43
2.1	Cíle práce	43
2.2	Výzkumné otázky	43
3	Metodika	44
3.1	Metodika výzkumu.....	44
3.2	Charakteristika výzkumného souboru	45
3.3	Realizace výzkumu a způsob analyzování dat	46
3.4	Etika výzkumu	47
4	Výsledky	48
4.1	Výsledky vyplývající z rozhovorů se sociálními pracovníci.....	48
4.2	Výsledky vyplývající z rozhovorů s dobrovolníky	56
5	Diskuse.....	67

6	Závěr	74
7	Seznam použitých zdrojů	75
8	Seznam schémat a tabulek	86
9	Přílohy	87
10	Seznam zkratk	92

Úvod

V České republice vstupuje každý rok do samostatného života zhruba tisíc mladých osob, které vyrostly v dětském domově. Více než polovina z nich se během několika let ocitne v dalším státem provozovaném zařízení, protože nezvládne vstup do samostatného života. Na vině je zejména systém péče o mladé lidi vyrůstající v ústavní péči, který tyto mladé osoby na odchod do samostatného života připravuje často zcela nedostatečně. O napravení chyb nevyhovujícího systému péče o děti žijící mimo vlastní rodinu usilují zejména neziskové organizace i přesto, že jejich podpora ze strany státních institucí je často slabá a nekoordinovaná.

V rámci přípravy dítěte na sociální začlenění do společnosti je nezbytná dlouhodobá a systematická práce s dítětem. Na procesu přípravy dítěte na odchod z dětského domova se podílí sociální pracovník, vychovatelky a další pověřeni profesionálové. Stává se však, že dítě nespolupracuje nebo nemá zájem o plánování svého budoucího života. Proto se dětské domovy zapojují do dobrovolnických programů, kde jsou mladí dospělí v této citlivé fázi přechodu z dětského domova do samostatného života doprovázeni dobrovolníky, patrony, kteří jim též poskytují určitý vzor chování založený na přátelském vztahu, předávají jim své zkušenosti a jsou jim podporou při vstupu do běžného života.

Předmětem diplomové práce je využití dobrovolnictví jako možného nástroje sociálního začleňování, přičemž jsem částečně navázala na bakalářskou práci, zaměřenou na mladé dospělé osoby odcházející z dětského domova. Jelikož jsem se v rámci výzkumu bakalářské práce dozvěděla o spolupráci dětských domovů s dobrovolnickými programy, ve své diplomové práci jsem chtěla zjistit, jakým způsobem se podílí dobrovolník na sociálním začlenění mladého dospělého do společnosti a běžného života. Domnívám se, že tito dobrovolníci, nazývaní také průvodci a patroni, jsou významnými aktéry při sociálním začleňování dítěte do společnosti, především z důvodu, že je jejich vztah založen na přátelství.

Způsob, jakým se dobrovolník podílí na sociálním začleňování mladého dospělého z dětského domova, možná rizika a význam jejich spolupráce pro mladého dospělého, to vše je zjišťováno prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru s dobrovolníkem, resp. patronem. Pomocí rozhovoru se sociálním pracovníkem z dětského domova je dále zkoumán postoj dětských domovů k zapojování do dobrovolnických programů.

1 Teoretická část

1.1 Dobrovolnictví

Při vymezení dobrovolnictví musíme vycházet ze základního pojmu, kterým je dobročinnost, jedna z občanských ctností, jenž má původ v křesťanské, a ještě dříve v židovské morálce (Tošner, Sozanská, 2006). Autoři dobročinnost rozdělují na dvě formy, a to na dárcovství a dobrovolnictví. Jak uvádí Skovajsa (2010), jedná se v podstatě o tutéž činnost – o dar. V případě dárcovství hovoříme dle autora o peněžitých a nepeněžitých darech určených potřebným osobám, sbírkách, nadacích a nadačních fondech sloužících k veřejně prospěšným účelům. Dobrovolnictví pak Vašítková (2008) chápe jako formu nepeněžitého daru. Dobrovolnictví je dle autorky darem energie, času, práce, zkušeností a dovedností. Skovajsa (2010) vymezuje rozdíl mezi dárcovstvím a dobrovolnictvím časovou náročností, kdy dárcovství bývá záležitostí jednorázovou, nenáročnou na čas a oproti tomu dobrovolnictví je činnost časově náročnější.

Dobrovolnictví je považováno za jakousi formu lidské solidarity a sounáležitosti (Lusková, Lusková, 2012).

Jak uvádí Tošner (2006), nejvýznamnější autor problematiky dobrovolnictví, dobrovolnictví provází člověka od nepaměti. I dle zahraniční literatury sahá historie dobrovolnictví do dávné minulosti. Dle autorky Govaart (2001) bylo dobrovolnictví po staletí vnímáno jako něco přirozeného, jako věc, která nepotřebuje tolik veřejné podpory a pozornosti, pro lidi bylo zkrátka přirozené pomáhat ostatním. Zlom nastal, jak dále uvádí autorka, až během druhé poloviny dvacátého století, kdy se dobrovolnictví stalo fenoménem v sociální oblasti a s jeho rychlým rozvojem přibývalo organizací zabývajících se dobrovolnictvím. Tento autor definoval dobrovolnictví jako svobodné chování, které není motivováno materiální odměnou (Haski-Leventhal, 2009). Mnoho autorů se shoduje na neexistenci jednotné definice dobrovolnictví, nicméně, jak zdůraznili autoři Dekker a Halman (2003), v různých definicích lze nalézt minimálně tři společné prvky, a to: dobrovolnictví je nepovinné, neplacené a je ve prospěch druhých.

Ani v odborné společnosti v České republice není pojem dobrovolnictví dle Friče (2012) jednotně definován. Dle Matouška (2008) je obtížné stanovit hranici, kde dobrovolnictví končí a kde začíná. K obtížné definici dobrovolnictví se přiklání také Mlčák a Zášková (2013), kteří považují dobrovolnictví jako složitý a komplexní společenský fenomén definovaný mnoha faktory. Matoušek ve svém Slovníku sociální práce (2008)

dobrovolnictví definuje jako neplacenou a nekariérní činnost poskytovanou ve formě pomoci svým blízkým, komunitě nebo společnosti. Trutnovská (2016) spatřuje dobrovolnictví jako altruistickou aktivitu vykonávanou v různých odvětvích lidské činnosti. Dobrovolnictví se nejčastěji dle autorky vykonává ve prospěch osob, které to potřebují – lidé s postižením, senioři, sociálně znevýhodněné rodiny a děti, riziková mládež, pacienti v nemocnicích. V současnosti je rozvinuté také dobrovolnictví v oblasti sportu, ekologie a životního prostředí, kultury, obnovy a údržby památek, doplňuje autorka.

Dobrovolnictví bývá autory různě rozdělováno, např. na formální a neformální. V případě neformálního dobrovolnictví se jedná o jakoukoliv pomoc poskytnutou bez nároku na mzdu a z vlastní vůle člověka (Dobrovolnictví, 2017). Oproti tomu formální dobrovolnictví je, jak uvádí Trutnovská (2016), vykonáváno v rámci dobrovolnických center, nestátních neziskových organizací nebo přímo u poskytovatelů sociálních služeb. Frič a Vávra (2012) doplňují, že formální dobrovolnictví je organizovanou formou dobrovolnických aktivit a jeho podoba je upravena písemnou smlouvou.

Tošner (2006) dělí dobrovolnictví na veřejně prospěšné a vzájemně prospěšné. Vzájemně prospěšné dobrovolnictví dle autora zahrnuje činnost v rámci komunity, v obci apod. Veřejně prospěšné dobrovolnictví označuje Tošner společně se Sozanskou (2006) jako dobrovolnickou činnost, která je zprostředkována v rámci neziskových či jiných organizací.

1.1.1 Oblasti dobrovolnictví

Dobrovolníci mají možnost vykonávat svoji činnost v různých oblastech. Dle Šormové a Klégrové (2006) může být dobrovolnictví realizováno v rámci jakékoli společenské oblasti. Jedná se především o:

- Dobrovolnictví v sociálních službách, kdy dobrovolníci přinášejí do organizací své zkušenosti a podílejí se na zkvalitňování služeb individuálním přístupem a schopností navazovat přátelství (Šimková, 2011). Autorka zmiňuje, že řada nestátních neziskových organizací se v této oblasti stává postupně partnerem státu a v posledních letech se podílí mimo jiné na změnách v sociální politice v charakteru poskytovaných služeb. Významné postavení zastávají dle Šimkové například ADRA, Charita či Diakonie. Národní dobrovolnické centrum Hestia

(2012) považuje dobrovolnictví v sociálních službách za nejvýznamnější oblast z hlediska využívání dobrovolníků.

- Velmi důležitou oblastí je dobrovolnictví ve zdravotnictví. Dobrovolníci mají možnost věnovat se individuálně jednomu pacientovi nebo celé skupině pacientů a může jít o jednorázové akce či pravidelné a dlouhodobé návštěvy pacientů (Tým Dobrovolnictví, 2017). Dobrovolníci ve zdravotnictví nepůsobí pouze v lůžkových zdravotnických zařízeních, ale pomáhají také lidem se zdravotním postižením, kterým, jak dodává Šimková (2011), umožňují zapojit se do těžce dostupných aktivit a usnadňují jim fungování v běžném životě.
- Dobrovolnictvím v kultuře se zabývá řada organizací vykonávající činnosti, jako např. ochrana a revitalizace místních kulturních památek, neprofesionální umělecké soubory a spolky a další (Tým národního informačního centra pro mládež, 2017). Autorky Krátká a Pernicová (2011) vyzdvihují v této oblasti především dobrovolníky, kteří se zaměřují na ochranu a opravy kulturních památek.
- Typickým znakem dobrovolnictví ve sportu je celoživotní spojení s jednou tělovýchovnou jednotou nebo jedním sportovním klubem. Dobrovolník obvykle působí tam, kde sám aktivně sportuje nebo sportoval (Dobrovolníci mění svět, 2011). Napříč velkém množství veřejných aktivit od mezinárodních po regionální a lokální, dobrovolníci na sportovních akcích jsou nezbytným zdrojem práce a podpory (Doherty, 2009). V oblasti sportu u nás působí několik sportovních organizací, z nichž největší je Český svaz tělesné výchovy s více než jedním a půl milionem členů, z nichž se zhruba 160 tisíc dobrovolně věnuje organizování sportovní činnosti. Dále dobrovolníci působí v asociacích, jako jsou Česká obec sokolská (190 tisíc členů), Česká asociace Sport pro všechny (260 tisíc členů), Sdružení sportovních svazů ČR (275 tisíc členů) nebo Orel (17 tisíc členů). Na území České republiky zajišťují dobrovolníci ve sportu nejrůznější činnosti nezbytné pro provozování organizovaného sportu. Jedná se o činnost odbornou a vázanou na určité vzdělání (trenéři, cvičitelé) a o činnost nevyžadující odbornou způsobilost (pořadatelství, organizování, údržba, doprava atd.) (Dobrovolníci mění svět, 2011).
- Pro oblast dobrovolnictví v ekologii je charakteristická především péče o přírodní

lokality, např. sázení zeleně a stromů, budování naučných stezek, péče o ohrožená zvířata, ekologická výchova dětí a mládeže a osvěta (Dostál, 2013). Mezi známé organizace, které se věnují ekologickému dobrovolnictví, patří např. Hnutí Duha nebo Asociace strážců přírody chráněných území (Šimková, 2011).

- Dobrovolnictví se objevuje také v církevních a náboženských společnostech. Jak uvádí Dostál (2013), rozlišujeme účast věřících na dobrovolnických činnostech v jiných oblastech a dobrovolnictví uvnitř církve. Autor zmiňuje např. zpěv při bohoslužbách či péči o kostel.
- Doménou dobrovolnictví v oblasti práce s dětmi a mládeží je řada neziskových organizací, jejichž hlavním přínosem je poskytování dětem a mladým lidem dlouhodobé základy silných osobních vazeb (Šimková, 2011). Jak uvádí autorka, nejedná se pouze o náplň volného času, nýbrž o skutečnou dlouhodobou výchovnou formaci osobnosti dítěte či dospívajícího a mnohdy je doprovází celým životem. Z této oblasti dobrovolnictví můžeme jmenovat např. program Diakonie ČCE Rolnička Kamarád pro volný čas, program Pět P, program 3G-tři generace, program KOMPAS a další.
- V rámci oblasti komunitního dobrovolnictví je okruh příjemců dobrovolnické pomoci zúžen na členy určité komunity (Švancarová, 2014). Dobrovolnictví v rámci komunity je každodenní aktivita, na které se podílejí všichni její členové a jejímž prostřednictvím si komunita udržuje stálou životní úroveň nebo se jí snaží společnou snahou zvyšovat (Frič, Vávra, 2012). Na komunitní dobrovolnictví se nevztahují některé obecné definice dobrovolnictví, které této činnosti kladou za podmínku obecně prospěšné zaměření, doplňuje Švancarová.
- Oblast firemního dobrovolnictví znamená pomoc neziskovým organizacím prostřednictvím činnosti zaměstnanců firmy, kteří mohou vypomáhat při manuálních a administrativních činnostech, mohou poskytovat odbornou pomoc nebo se podílet na aktivitách přímo s klienty (Tošner, 2009). Zaměstnancům je ze strany firmy poskytován čas a motivace k dobrovolnické činnosti – firma hradí náklady na čas svých zaměstnanců a uznává a oceňuje jejich dobrovolnickou činnost (Hruška, et al., 2018).
- Dobrovolníci působí i při mimořádných událostech, podílejí se na řešení

krizových situací, které jsou způsobené např. živelními pohromami. Dobrovolníci v této oblasti působí v rámci humanitárních organizací a organizací na ochranu lidských práv. Mezi takové organizace patří dle autorů např. Červený kříž (Tošner, Sozanská, 2006).

- Oblast mezinárodního dobrovolnictví a rozvojové spolupráce chápeme jako nejrozličnější výměnné dobrovolnické programy s mezinárodním přesahem, ať už se jedná o krátkodobé dobrovolnické projekty – tzv. „workcampy“, nebo dlouhodobé dobrovolnické projekty v rámci Evropy a přidružených zemí, programově podporovaných EU nebo dobrovolnictví v rozvojových zemích různé délky a zaměření (Ujfaluši, 2010).
- V současné době se stále narůstající oblibou a působností internetu rozšiřuje nový trend v oblasti dobrovolnictví – virtuální dobrovolnictví. Jak uvádí Bulová et al. (2018), jedná se o dobrovolnou práci, která spočívá v pomoci organizacím v rámci virtuální spolupráce rozšiřovat rozsah i dosah služeb na dálku, poskytuje pomoc v oblasti poradenství, legislativy, účetnictví či překladatelství a při činnostech týkajících se např. tvorby webových stránek, digitalizace textů, výzkumu, fundraisingu, moderování online diskusí, úpravy fotografií a videí. Jak však podotýká Frič a Pospíšilová (2010), virtuální dobrovolnictví odsouvá stranou jeden z významných rysů dobrovolnictví, a to interakci tváří v tvář. Tento typ dobrovolnictví však díky své flexibilitě a dostupnosti poskytuje dobré příležitosti pro handicapované či jinak znevýhodněné občany, kteří se touto formou mohou podílet na životě komunity, doplňují autoři.

1.1.2 Současný stav dobrovolnictví v České republice

V dřívější době chybělo na území ČR přehledné, přijatelné, a především pro všechny srozumitelné vymezení definice dobrovolnictví. Nebyly jasné charakteristiky a typy dobrovolné činnosti a práva či odpovědnosti dobrovolníků. Dle mnoha autorů přinesl změnu Mezinárodní rok dobrovolníků (2001), ve kterém se začalo pracovat na právní úpravě dobrovolnictví.

V současnosti rozlišujeme dva směry dobrovolnictví, a to zákonem podporované neboli akreditované dobrovolnictví a dobrovolnictví neakreditované. Akreditace není povinná, dobrovolnické programy lze realizovat i v neakreditovaném režimu (Trutnovská, 2016).

Jak však autorka zmiňuje, akreditace je podmínkou pro to, aby mohly organizace žádat o dotace na dobrovolnictví u Ministerstva vnitra. Dobrovolnické centrum či organizace mají možnost dobrovolnickou činnost akreditovat dle zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů. Pokud organizace nemá o akreditaci zájem, realizuje dobrovolnictví dle zákona č. 82/2012 Sb., Občanský zákoník v platném znění. Akreditaci uděluje dle zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů Ministerstvo vnitra na návrh akreditační komise vysílající organizaci.

V roce 2002 vznikla v České republice první zákonná norma upravující dobrovolnictví, a to zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů, který vešel v účinnost k 1. lednu 2003. Tento zákon nastavil v ČR podmínky pro zakotvení systematicky organizovaného dobrovolnictví. Smyslem zákona bylo dle Gjuričové (2008) vytvoření co možná nejvhodnějšího prostředí pro fungování dobrovolnictví v České republice. Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů obsahuje ucelený systém podmínek, jejichž splnění umožňuje obecně prospěšným společnostem, církvím a náboženským společnostem a jejich právníkům osobám, dosáhnout na udělení akreditace pro oblast dobrovolnické služby. Tento zákon mimo jiné v našem právním řádu vymezuje několik nových pojmů, jako jsou např. dobrovolník, dobrovolnická služba, vysílající a přijímající organizace. Protože byl zákon o dobrovolnické službě zcela novou právní úpravou, několik let se sledovalo jeho působení, hodnotily se jeho výsledky a v roce 2014 byla připravena novela – zákon č. 86/2014 Sb., kterým se mění zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů ve znění pozdějších předpisů.

Vysílající organizace musí být podle zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě bezúhonná a musí doložit, že je schopna organizovat přípravu a provádění dobrovolnické služby a plnit další povinnosti vyplývající z tohoto zákona. Novela zákona o dobrovolnické službě ve znění pozdějších předpisů (zákon č. 86/2014, kterým se mění zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů) udává, že dobrovolníkovi vysílající organizace vydává na jeho žádost osvědčení o vykonané dlouhodobé dobrovolnické službě. Dobrovolník je v akreditované organizaci vázán smlouvou a zároveň je pojištěn proti škodám na zdraví a majetku (Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení, 2019). Dále je v dokumentu uvedeno, že má dobrovolník nárok na zajištění kvalitní přípravy k výkonu dobrovolnické činnosti, nárok na poskytnutí pracovních prostředků a ochranných pomůcek. Dobrovolníkovi může být

při překročení 20 hodin v kalendářním týdnu státem hrazeno pojistné veřejného zdravotního pojištění po dobu výkonu služby a také mu organizace může hradit důchodové pojištění stanovené z minimálního vyměřovacího základu.

Dobrovolník vyslaný do organizace na základě zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě se primárně řídí zákonem o dobrovolnické službě a v oblastech tímto zákonem neupravených pak Občanským zákoníkem (Lusková, Lusková 2012). Tošner (2014) doplňuje, že pokud dobrovolníci přicházejí do zařízení sociálních služeb mimo režim akreditace podle zákona o dobrovolnické službě, mohou vstupovat do zařízení i nadále podle standardu kvality č. 9 dle přílohy č. 2, prováděcí vyhlášky MPSV č. 505/2006 Sb. k zákonu č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Dále se dobrovolníci od roku 2007 objevují po boku profesionálních pracovníků podle §115 novely zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách (Trutnovská, 2016).

V současné době je dobrovolnictví po celé ČR rozšířeno v mnoha oblastech. Kromě dobrovolnických center zapojuje dobrovolníky do své činnosti i řada dalších organizací, které jsou zaměřeny na podporu různých cílových skupin nebo podporu konkrétních aktivit (Dobrovolnictví, 2017). Jak uvádí MPSV (2012) dobrovolnická činnost je realizována především v zařízeních poskytujících sociální služby, zejména v oblasti pomoci seniorům, osobám se zdravotním postižením a dětem, které jsou nemocné, osamělé či sociálně znevýhodněné. Za největší přínos dobrovolnictví je MPSV (2012) považována možnost individuálního přístupu ke klientům. Podle Týmu Národního informačního centra pro mládež (2017) centra realizují dobrovolnické programy zaměřené na určitou cílovou skupinu nebo určitý typ organizace. Dobrovolnické organizace dobrovolníkům hledají nové aktivity a dobrovolnické programy, do kterých se mohou zapojit a podporují další organizace ve svém okolí (Hruška, et al., 2018). Nejznámější dobrovolnickou organizací v České republice je HESTIA – Národní dobrovolnické centrum, Metodicky vzdělávací centrum, ale existuje celá řada dalších dobrovolnických center v ČR. Jednotlivá dobrovolnická centra poskytují informace a podporují dobrovolnictví ve svém regionu, spolupracují s neziskovými organizacemi v regionu s cílem zapojení co největšího počtu obyvatel do řešení problémů společnosti (Tošner, et al., 2003). Autor a kolektiv dále zmiňují, že v oblasti dobrovolnictví má také stále větší význam internet a elektronická komunikace, např. internetový portál www.dobrovolnik.cz v roce 2003 rozšířil své služby veřejnosti o interaktivní burzu dobrovolné pomoci. Dobrovolníci se projevují jako významná součást pomoci v situacích

jako jsou např. povodně, kdy kromě dobrovolníků, které sdružují organizace jako je ADRA, nadace Člověk v tísni a další, se zapojují do odstraňování škod i stovky dobrovolníků sami od sebe bez jakékoliv organizace, dodává autor.

1.1.3 Dobrovolník

Ani definice dobrovolníka není jednoznačná a vymezení jeho role ve společnosti má různé zastoupení. Za nejstručnější, zato výstižné, lze považovat známé motto, které se stalo významné pro některé titulky, články, publikace a sborníky: „*Jsou to obyčejní lidé, kteří dělají neobyčejné věci.*“ (Hestia, 2008).

Určit ideální osobnost jedince, který má předpoklady pro výkon dobrovolnické činnosti je poměrně obtížné. Charakteristické vlastnosti potřebné pro výkon dobrovolnické činnosti vymezuje Šormová (2006), která vyzdvihuje u dobrovolníků vlastnosti, kterými jsou především otevřenost, schopnost týmové spolupráce, citlivost, odpovědnost, snášenlivost, časová dostupnost a nezištnost. Uvedené vlastnosti jsou u dobrovolníka výhodou, nejsou však dle autorky podmínkou pro výkon dobrovolnictví. Kraus et al. (2001) definuje dobrovolníky jako nadšence, kteří sice nemají profil profesionálního pracovníka, ale disponují významnými vlastnostmi, jako např. nadšení, oboustranný zájem o nějakou činnost společně s klientem a také jiný úhel pohledu pro pomoc ostatním. Jak uvádí Matulayová et al. (2016), dobrovolnictví je dobrovolníky vnímáno jako příležitost pro seberealizaci.

Dle Tošnera a Sozanské (2006) je nezbytné, aby dobrovolník znal dobře jak své slabé stránky, tak nadání a dispozice, které je schopný organizaci nabídnout, neboť organizace budoucí spolupráci staví na údajích poskytnutých dobrovolníkem a v praxi se snaží své potřeby sjednotit s možnostmi a schopnostmi dobrovolníka. Šormová a Klégrová (2006) ale upozorňují na nedostatek možností organizace ověřit si způsobilost dobrovolníka. Jelikož nemají organizace, jak uvádí tyto autorky, obvykle možnost testovat zralost a způsobilost dobrovolníka, posouzení jeho charakterových vlastností závisí na profesionálovi, který dobrovolníka přijímá. Avšak, jak dodává Tošner se Sozanskou (2006), nepovede-li se cílené shody mezi organizací a dobrovolníkem dosáhnout, nemusí být výkon dobrovolnické činnosti dostatečně efektivní. Pro kvalitní výkon však nestačí mít pouze zájem a předpoklady k tomu stát se dobrovolníkem, ale je také důležité mít konkrétní představu o tom, co výkon dobrovolné služby obnáší a co pro dobrovolníka bude znamenat, doplňuje Tošner (2005).

Nejvýznamnější český autor publikací o dobrovolnictví Tošner (2002) definuje dobrovolníka jako člověka, který věnuje svůj čas, energii, dovednosti a vědomosti jinému člověku či společnosti bez nároku na finanční odměnu. Podobně je činnost dobrovolníka definována v Analýze o stavu dobrovolnictví v zahraničí a ČR (Hruška, et al., 2018), kdy dobrovolník vykonává veřejně prospěšnou činnost ze svobodné vůle v jeho volném čase a bez nároku na odměnu či protislužbu. Dobrovolníci mohou po odborném zaškolení vykonávat svou činnost samostatně nebo ve spolupráci s profesionály, kteří jsou za svou práci placeni, doplňuje definici Matoušek (2006).

Dobrovolníka vymezuje také zákon č. 198/2002 o dobrovolnické službě, ve znění pozdějších předpisů. Dobrovolníkem dle tohoto zákona může být:

- a) fyzická osoba starší 15 let při výkonu dobrovolnické služby na území ČR a
- b) fyzická osoba starší 18 let, jedná-li se o dobrovolnickou službu v zahraničí,

kteřá se na základě svých znalostí a dovedností svobodně rozhodne k poskytování dobrovolnické služby a uzavírá smlouvu s vysílající organizací.

Přestože dobrovolníci nedostávají žádnou finanční odměnu, přínosem pro ně jsou nové kompetence, osobní rozvoj, odborná praxe, zkušenosti v reálném životě, respekt a úcta, noví přátelé, možnost rozšířit své dosavadní schopnosti, uvědomění si vlastní hodnoty a mimo jiné také uvědomění, že mohou ovlivnit svět kolem sebe (Dobrovolnictví, 2017). Dobrovolníci svou přítomností směřují organizaci k neustálému zlepšování se, mají významný vliv na činnost a poslání organizace (Hladká, 2008).

Činnost dobrovolníků je v literatuře členěna dle několika hledisek, přičemž nejvýznamnější je rozdělení dle časového hlediska:

- Dobrovolné zapojení při jednorázových akcích – jedná se o sbírky, benefiční koncerty apod., které se pořádají jednou nebo několikrát do roka a není nutná formalizace činnosti dobrovolníka (Šormová, Klégrová, 2006).
- Dlouhodobá dobrovolná pomoc – jde o častou formu pomoci, která je poskytována opakovaně a pravidelně a organizace má s dobrovolníkem sepsanou dohodu o spolupráci. Organizace také dobrovolníkovi zajišťuje potřebná školení a případná pojištění (Kosina, 2003).

1.1.4 Historie dobrovolnictví v ČR

V každé kultuře a společnosti si lidé pomáhali navzájem – bohatí chudým, ti, kteří na tom byli lépe těm, co kvůli chudobě, nemoci či přírodní katastrofě pomoc potřebovali. Solidarita a vzájemná pomoc jsou, jak uvádí Tošner a Sozanská (2006), základem existence lidské společnosti. Počátky dobrovolnictví tito autoři vidí ve spojitosti s náboženstvím, kdy se občané působící pod různými spolky a institucemi dobrovolně věnovali práci pro obecní či národní komunitu, čímž navazovali na činnost náboženských bratrstev a řádů působících již ve středověku, přičemž nelze tuto nábožensky motivovanou činnost nazývat jako dobrovolnou. Ta byla totiž organizována převážně duchovními, kteří ji konali právě z pozice duchovních, tedy jako součást svého povolání (Rocmanová, 2012). Činnost církve v oblasti dobročinnosti však postupem času slábla a začala se prosazovat organizovaná dobročinnost, a to nejen vlivem husitské revoluce v 15. století, ale i vlivem humanistických a renesančních idejí, prostřednictvím kterých uplatňoval svou moc stát (Tošner, Sozanská, 2006). Kolomazník a Šimečková (2017) zmiňují, že spolková činnost a dobročinnost se začala rozvíjet zejména v 19. století. Tošner a Sozanská (2006) doplňují, že tehdy se jednalo převážně o vlastenecké spolky zaměřené na podporu kultury, umění, vědy a vzdělání, přičemž některé ze spolků v určité podobě pokračují ve své činnosti i dnes – např. Sokol.

V roce 1918 a v následujících letech po vzniku Československa začaly vznikat další organizace v neziskovém sektoru. Jednalo se o organizace různého druhu – soukromé, náboženské, obecní a národnostní (Hruška, et al., 2018). Většina z organizací byla součástí sítě, která zahrnovala místní organizace, okresní a krajské pobočky a zemská nebo národní ústředí (Krátká, Pernicová, et al., 2010). Některé spolky dle autorek disponovaly širokými pravomocemi a bylo možno je charakterizovat jako polooficiální (Československý červený kříž, Masarykova liga proti TBC aj.). Spousta mládežnických organizací, jako například YMCA měly přímou podporu tehdejšího prezidenta Masaryka, doplňují autorky.

Jak uvádí Hruška et al. (2018), další vývoj těchto organizací narušila 2. světová válka, kdy byla řada z nich zrušena či transformována do podoby, která vyhovovala protektorátní správě. Jak dále uvádí autor a kolektiv, ani po skončení války nedošlo k navázání na předchozí činnost dobrovolných organizací, jelikož Československo se stalo socialistickým státem s jiným politickým režimem. Frič a Pospíšilová (2010)

přibližují situaci po roce 1948, kdy se dostala k moci komunistická strana, která začala oblast dobrovolného sdružování přizpůsobovat svým potřebám. Sdružení, která vyznávala ideály a hodnoty demokracie, individuální zodpovědnosti a svobody, nevyhovovala komunistické ideologii a byla zrušena (např. organizace Junák, YMCA, Orel a další) a všechn majetek nadací a spolků byl zabaven státem. Jak doplňují autoři, některé organizace komunistická strana nahradila vlastními, např. Československý svaz mládeže, Československý svaz tělesné výchovy či Pionýr. Frič a Pospíšilová (2010) dále jmenují Revoluční odborové hnutí (ROH), Československý svaz žen, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz novinářů, Svaz rolníků, Svaz pro spolupráci s armádou a další. Hruška et al. (2018) uvádí, že činnost původně nezávislých organizací byla postupně podřízena politickému vedení státu a veškerá jejich činnost podléhala kontrole, přičemž všechny organizace byly sdruženy do jedné celostátní střešní organizace, tzv. Národní fronty, jak doplňují Frič a Pospíšilová (2010). Smysl emocionální motivace k dobrovolnictví byl postupně nahrazen dobročinností z donucení, což v tehdejší době znamenalo povinnou práci zdarma běžnou ve všech organizacích, připomíná Hruška a kolektiv (2018). Typickými příklady byl jarní úklid obce, úklid sídlišť, vybudování kanalizace, svépomocné vybudování prodejen v řadě obcí. Tyto činnosti byly zajišťovány v rámci „Akce Z“ organizovanou vládním nařízením z roku 1959 - písmeno Z v názvu znamenalo „zvelebování“ (Hruška et al., 2018). Stát při těchto akcích zajistil potřebnou techniku a materiál a občané stavbu, úklid či rekonstrukci provedli ve svém volném čase v rámci brigády zdarma, uvádí autoři Frič a Pospíšilová (2010). Dle autorů se komunistická strana snažila v lidech probudit nadšení vykonávané práce ve prospěch socialismu a poměrně dlouhou dobu se jí to dařilo, především u mládeže. Dobrovolnická aktivita se však stávala povinnou pro všechny a lidé byli k dobrovolnické práci nuceni vydíráním a zavražďováním, což vedlo k tomu, že dobrovolnická aktivita začala postupně ztrácet svůj smysl, dodávají autoři.

Jak zmiňuje Pospíšilová (2011), velký zlom znamenal pro oblast dobrovolnictví a neziskový sektor rok 1989. Tento rok způsobil dramatický rozvoj občanské společnosti, vzrostl počet dobrovolných organizací a začalo se objevovat dobrovolnictví jako nový fenomén. Tošner et al. (2014) dále uvádí, že se lidé začali zajímat o možnosti své seberealizace a využití svých dovedností a znalostí mimo pracovní zařazení a vznikly tak tisíce zcela nových neziskových organizací – řada sportovních, kulturních, dětských a mládežnických skupin občanů, kteří dobrovolně pro sebe a své přátele uskutečňují různé

aktivity. Postupně se, jak uvádí autor, měnil i postoj veřejnosti a státu k nestátnímu neziskovému sektoru a dobrovolnictví k lepšímu díky vzrůstajícímu povědomí ohledně významu činnosti dobrovolníků v organizacích. K tomu přispělo zakládání dobrovolnických center, která se snaží o propagaci dobrovolnictví a dobrovolnických programů mezi občany, doplňuje Pospíšilová (2011). Souhlasně se k vývoji dobrovolnictví na území ČR vyjadřuje Trutnovská (2016), která zmiňuje, že v ČR se dobrovolnictví začalo plně rozvíjet až v 90. letech – v roce 1999 bylo otevřeno v Praze první dobrovolnické centrum Hestia — Národní dobrovolnické centrum, které se dobrovolnictví začalo věnovat profesionálně.

Změnu přinesl i Mezinárodní rok dobrovolníků (2001), během kterého se začalo pracovat na právní úpravě dobrovolnictví, byly vypsány granty na dobrovolnické programy a mimo jiné byla zaměřena pozornost na rozšíření povědomí veřejnosti o dobrovolnictví (Tošner, Sozanská, 2006). Vzhledem k tomu, že dobrovolnictví nabylo profesionálního rázu, bylo nezbytné jeho právní ukotvení. Práce s dobrovolníky byla ošetřena v roce 2002 vyhlášením zákona č. 198/2002, o dobrovolnické službě (Hladká, 2008).

1.1.5 Management dobrovolnictví v sociálních službách

Management dobrovolnictví je poměrně nový fenomén, který se v České republice teprve rozvíjí. Tošner, et al. (2014) vidí souvislost vzniku managementu dobrovolnictví s Mezinárodním rokem dobrovolníků 2001, kdy se ve společnosti začaly objevovat organizace a lidé, jež se dobrovolnictvím začaly zabývat profesionálně. Pro to, aby dobrovolnická činnost byla účinná a smysluplná, je potřeba, aby byla profesionálně a efektivně organizována. Z tohoto důvodu, a také proto, že dobrovolnictví ve světě začalo dosahovat velkého rozsahu, vznikl nový obor – management dobrovolnictví, doplňuje autor a kolektiv. Tošner a Sozanská (2006) zmiňují, že významnou roli v profesionalizaci dobrovolné činnosti zastává koordinátor dobrovolníků.

Organizace dobrovolné činnosti se příliš neliší od obecné manažerské práce s lidmi (Tošner, Sozanská, 2006). Shodně se k této problematice vyjadřují i Frič a Pospíšilová (2010), kteří uvádí, že se management dobrovolníků vyznačuje svojí profesionalitou na úrovni běžného zaměstnaneckého poměru. U dobrovolníka se dle Tošnera a Sozanské (2006) více zaměřujeme na jeho motivaci a zvažujeme jiné, nefinanční formy ocenění jeho práce pro organizaci, což lze dle výše zmíněných autorů považovat za zásadní rozdíl mezi pracovněprávním vztahem zaměstnance a závazkem dobrovolníka. Frič a

Pospíšilová (2010) doplňují, že dobrovolníci jsou pod vedením zkušené osoby a často je jim k dispozici i odborná psychologická pomoc.

Koordinátor dobrovolníků

Zmíněnou zkušenou osobou je dle Tošnera (2008) tzv. koordinátor dobrovolníků. Matoušek (2013) považuje koordinátora za osobu, která je dobrovolníkovi kdykoli k dispozici pro zvládnutí situací, na něž dobrovolník sám nestačí. Kromě toho, koordinátor dobrovolníků působí také jako kontaktní pracovník mezi dobrovolníky, klienty, vedením organizace a ostatními zaměstnanci a jeho role zahrnuje prvky personální i sociální práce, doplňuje Tošner (2008). Koordinátor dobrovolníků dle Národní soustavy povolání (© 2017) zajišťuje nábor a výběr dobrovolníků, organizuje a vede školení dobrovolníků, motivuje dobrovolníky a hodnotí jejich činnost, komunikuje s veřejností, podílí se na získávání finančních zdrojů pro dobrovolnictví, vede potřebnou administrativu dobrovolnického programu, vytváří informační materiály, zodpovídá za organizaci skupinové či individuální supervize dobrovolníků a zajišťuje veškeré další činnosti spojené s činností dobrovolníků v souladu s cíli organizace nebo projektu. Dle Hrušky et al. (2018) se náplň práce koordinátora dobrovolníků odvíjí především od etap realizace dobrovolnického programu.

Koordinátorem dobrovolníků je dle Novotného et al. (2002) obvykle vedoucí sociálního úseku nebo jiný pracovník, který řídí zaměstnance v sociální službě, kam bude dobrovolník docházet. Tošner se Sozanskou (2006) zmiňují, že na koordinátora jsou kladeny podobné nároky jako na zaměstnance s rozdílem rozsahu činností. Do jeho náplně práce je zahrnuto řízení dobrovolnického programu a koordinátor se tak stává klíčovou postavou každého dobrovolnického programu (Novotný et al., 2002). Jedná-li se o dobrovolnický program menšího rozsahu, zastupuje i roli garanta programu, doplňují autoři.

Pracovní pozice koordinátora dobrovolníků se od roku 2014 stala uznanou profesí v Národní soustavě povolání. Protože není zatím stanoveno, jaké vzdělání je vyžadováno pro pozici koordinátora dobrovolníků, každé dobrovolnické centrum si podmínky pro přijímání nového pracovníka na tuto pozici stanovuje samo. Obecně však dle Bulové et al. (2018) platí, že koordinátor dobrovolníků by měl mít minimálně středoškolské vzdělání s maturitou a disponovat znalostí zákona o sociálních službách a o dobrovolnické službě. Jak dále uvádí autoři, koordinátor dobrovolníků může také

využít kurzy určené pro koordinátory dobrovolníků zaměřené na management dobrovolnictví. Pro budoucího koordinátora dobrovolníků je však stěžejní absolvování zkoušky profesní kvalifikace koordinátora dobrovolníků.

Kopa, et al. (2019) vymezuje, jaké charakteristické vlastnosti by měl koordinátor dobrovolníků mít – tento člověk by měl být komunikativní, umět jednat s lidmi, znát provoz organizace, být empatický, nadšený, spolehlivý, trpělivý, měl by budit respekt a mít autoritu. Novotný et al. (2002) zdůrazňuje, že je nutné, aby koordinátor byl opravdu zapálený pro daný dobrovolnický program a nevěnoval se své činnosti pouze formálně. Dle Luskové (2003) je koordinátor kvalifikovaný člověk, který ví, ke které práci má dobrovolníka postavit, je s ním v kontaktu, radí mu, odměňuje jej, je mu oporou, když vzniknou problémy a ty problémy také řeší a hájí zájmy dobrovolníků v organizaci i na veřejnosti.

Management dobrovolnictví se odvíjí od etap práce koordinátora s dobrovolníky. Jedná se o získávání dobrovolníků, výběr dobrovolníků, motivaci, oceňování a odměňování, supervizi, hodnocení dobrovolníků a případné ukončení spolupráce.

Získávání dobrovolníků

Metody a načasování této fáze procesu dobrovolnické činnosti je nutné přizpůsobit cílové skupině dobrovolnického programu. Proto je vhodné si předem stanovit představu o ideálních dobrovolnících a přemýšlet, kde potenciální dobrovolníky můžeme najít a jak je oslovit. Ačkoliv platí, že dobrovolníkem může být kdokoliv, ne každý dobrovolník se hodí na určitý projekt. Dle Novotného et al. (2002) největší zastoupení dobrovolníků ve zdravotnických a sociálních zařízeních v České republice tvoří studenti vysokých škol, vyšších odborných a středních škol. Propagační návštěvy by tedy měly být uskutečňovány cíleně v institucích, v nichž se potenciální dobrovolníci nachází (Matoušek et al., 2013).

Klíčovým procesem v získávání dobrovolníků je nábor. Nábor musí odrážet skutečnost, že dobrovolníci vykonávají svou činnost z vlastního přesvědčení, a proto i proces získávání dobrovolníků by se měl soustředit na představy a požadavky potenciálního dobrovolníka. Tošner a Sozanská (2006) zmiňují, že se dobrovolníci v organizacích neustále obměňují, a proto by se získávání dobrovolníků mělo provádět v pravidelném časovém období. Získávání a na něj navazující výběr, školení, podporu a motivaci dobrovolníků lze tedy považovat za nepřetržitý, stále se opakující proces, který by měl být v souladu se školním (akademickým) rokem vzhledem k nejčastější skupině dobrovolníků, tzn.

studentům, ale i k ostatním dobrovolníkům. Hruška et al. (2018) doplňuje, že získávání dobrovolníků by mělo probíhat průběžně po celý rok, ale dle zkušeností se doporučuje klást důraz na období po letních prázdninách či dovolených, po Vánocích a na začátku semestru studentů vysokých škol.

Jak tvrdí Tošner se Sozanskou (2006), konkrétní způsoby získávání dobrovolníků záleží na kreativitě koordinátora. Vhodnými "náboráři" ve školách jsou obvykle dobrovolníci z předchozího roku. Jinak koordinátor dobrovolníků postupuje při získávání dobrovolníků pro jednorázovou akci, jiným způsobem pro opakovanou a dlouhodobou spolupráci. Mezi nejčastější formy získávání dobrovolníků McCurley a Lynch (2006) řadí distribuci reklamních letáků a plakátů, spolupráci s místními médii, spolupráci s dobrovolnickými centry, propagaci pomocí osobních a příbuzenských kontaktů, zveřejňování dobrovolnických příležitostí prostřednictvím webových stránek, náborové akce v rámci výstav, koncertů, veletrhů sociálních služeb apod. Autoři však doporučují kombinovat různé formy získávání dobrovolníků.

Příprava a výcvik dobrovolníků

Příprava, školení i výcvik dobrovolníků záleží dle Hrušky et al. (2018) na charakteru činnosti, kterou budou vykonávat. V praxi se využívá nejprve pozvání zájemce na úvodní motivační pohovor s koordinátorem. Z úvodního pohovoru zjistí koordinátor základní údaje o zájemci a udělá si orientační představu o jeho zařazení do projektu. Pohovor slouží také dobrovolníkovi k ujasnění jeho vlastní motivace a zájmu, doplňuje autor. Pokud koordinátor neshledá žádné závažné skutečnosti, které by bránily spolupráci, bývá dobrovolník pozván na školení, uvádí Novotný et al. (2002). Proškolení dobrovolníků by mělo být dle autora nedílnou součástí každého dobrovolnického projektu. Jeho úlohou je připravit zájemce na dobrovolnou činnost a seznámit je se všemi právy, povinnostmi a požadavky vyplývajícími z jeho činnosti.

Podle Tošnera a Sozanské (2006) zahrnuje příprava dobrovolníka dvě části, a to obecně dobrovolnickou a odbornou, týkající se charakteru jeho činnosti. Do obecné části přípravy dle autorů spadá informovat dobrovolníka o jeho možnostech a potřebách, závazcích a případných omezeních. Jako další podstatné úkoly výcviku zmiňují seznámení dobrovolníků s posláním a činností organizace, s organizační strukturou a rovněž s jejich místem a rolí v organizaci. Hruška, et al. (2018) zdůrazňuje také nezbytné seznámení s Etickým kodexem dobrovolníka a získání informací o tom, kdo je koordinátor či osoba,

na kterou se může dobrovolník v případě potřeby obrátit.

V odborné části přípravy se doporučuje probrat s dobrovolníky jejich případné obavy, seznámit je s možnými riziky jejich činnosti (Hruška et al, 2018). Matoušek (2013) považuje za důležité se v odborné části školení zaměřit na možné kritické situace a doporučuje dobrovolníkům názorně předvést žádoucí způsob práce pomocí modelových situací. Zde bývá využíváno metody hraní rolí, při nichž si dobrovolník může „nanečisto“ vyzkoušet komunikaci s klientem a koordinátor tak může vyhodnotit dobrovolníkovu motivaci a schopnosti, jak reaguje v nejrůznějších situacích (Hestia, 2012). Součástí výcviku bývá v některých případech psychologické posouzení dobrovolníků z hlediska zralosti jejich osobnosti za účelem zjištění možných psychopatologických rysů, dodává Tošner a Sozanská (2006).

S dobrovolníky, kteří úspěšně absolvují výcvik a mají stále zájem pokračovat v projektu, bude podepsána dohoda o dobrovolné činnosti a zajištěno pojištění dobrovolníka. Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů, stanovuje, že smlouva, kterou dobrovolník uzavírá s organizací, by měla obsahovat především činnost, kterou bude dobrovolník vykonávat, dobu a místo činnosti, dále ustanovení o mlčenlivosti o údajích o klientech a organizaci a skutečnost, že dobrovolník nebude za svou činnost dostávat žádnou finanční odměnu. Další náležitosti smlouvy se mohou lišit podle zaměření a specifik organizace.

Řízení a motivace dobrovolníků

Činnost dobrovolníka je vedena a řízena koordinátorem. Tošner a Sozanská (2006) vyzdvihují důležitost otevřené komunikace mezi dobrovolníkem a koordinátorem, což znamená, že by měl mít dobrovolník možnost konzultovat průběh své činnosti a také dostávat odpovídající zpětnou vazbu. Autoři zmiňují, že organizace pořádají pravidelná setkávání dobrovolníků s vedoucími pracovníky, při kterých dochází k vzájemné výměně názorů a jsou hledány metody, jak průběh dobrovolné činnosti do budoucna zlepšovat.

Dobrovolníci mohou svoje postoje, pocity pramenící z jejich činnosti konzultovat také na supervizi dobrovolníků, uvádí Tošner (2014b). Přestože existuje mnoho směrů supervize, supervize dobrovolníků má podle autora nejbližší k supervizi v pomáhajících profesích. Jak uvádí Hruška et al. (2018), supervizi dobrovolníků si představujeme jako komunikaci dobrovolníka nebo skupiny dobrovolníků se supervizorem v neutrálním prostředí, ve kterém si dobrovolníci předávají své pozitivní i negativní zkušenosti z dobrovolnické

činnosti, což zároveň chrání zájem klienta před případnými nevhodnými aktivitami dobrovolníka – jedná se tedy o neformální kontrolu jejich činnosti.

Za klíčovou oblast managementu dobrovolnictví je považována motivace dobrovolníků. Jak uvádí Hruška et al. (2018), motivace jednotlivců k dobrovolné práci je u každého individuální, často se však jedná o kombinaci několika různých faktorů. Nejčastěji jmenovanými faktory, podněcujícími člověka vykonávat dobrovolnictví, jsou dle autora a kolektivu:

- altruismus – dobrovolník chce být prospěšný ostatním lidem,
- kvalita života – dobrovolník vykonává službu ostatním za účelem zlepšení kvality svého života,
- náboženské přesvědčení – některá náboženství považují službu ostatním za duchovní povinnost,
- smysl služby – dobrovolník vidí svoji činnost v organizaci jako zodpovědnost, kterou s sebou přináší,
- zpětný zisk – dobrovolník vykonává dobrovolnickou činnost za účelem dosažení určitého zisku, byť nefinančního,
- společenské důvody – díky dobrovolnictví lze poznat velké množství nových lidí a navázat přátelství
- profesionální zkušenost – dobrovolnictví člověku přináší zkušenost, která zvyšuje jeho hodnotu pro zaměstnavatele.

Koordinátor musí umět pracovat s motivací dobrovolníků a současně hledat spolu s organizací způsoby, jak je za jejich aktivity nefinančně ocenit a projevit poděkování. Čechová (2003) zdůrazňuje, že dobrovolníci potřebují zpětnou vazbu, jak jejich práce přispívá k plnění poslání organizace a projektu, kterého se účastní. Je tedy důležité dobrovolníky ve své činnosti neustále motivovat a projevovat jim úctu, ať obyčejným poděkováním, přáním k svátku a narozeninám, drobným dárkem či vyjádřit poděkování ve výroční zprávě nebo ocenit jejich činnost na setkání dobrovolníků.

Pokud chceme dobrovolnickou činnost stále zlepšovat, je potřeba ji analyzovat a hodnotit. Dle Hrušky et al. (2018), je hodnocení neboli evaluace dobrovolníků základní činností

při zvyšování kvality managementu v dobrovolnictví. Činnost dobrovolníků je součástí chodu organizace, a proto je důležité ji zahrnout do výsledného hodnocení celé organizace, zdůrazňuje autor. Záleží na rozhodnutí vedení organizace, jakým způsobem bude hodnotit svoji činnost. Tošner se Sozanskou (2006) zmiňují, že některé organizace využívají zadání hodnocení dobrovolnického programu studentům k vypracování svých ročníkových, bakalářských či diplomových prací. Aby mohla být činnost dobrovolníků hodnocena, je nutné jejich činnost evidovat, vykazovat počty hodin, které organizaci věnují. Koordinátor také může rozdat dobrovolníkům k vyplnění evaluační dotazník, ve kterém dobrovolník hodnotí svou dobrovolnou činnost. Hodnocení může znamenat prokázání účinnosti práce dobrovolníků a také ohodnocení vykonané práce jako argumentu pro to, aby bylo dobrovolnictví vnímáno jako činnost, která má své místo i v tržní společnosti (Hestia, 2012).

1.2 Mentoring jako způsob dobrovolnictví

Mentoring je jedním ze specifických způsobů dobrovolnictví, který v České republice zatím není příliš obvyklý. Jelikož práce pojednává o dobrovolnictví, jako možném nástroji sociálního začleňování, je nezbytné vymezit i pojem mentoring, neboť právě dobrovolník je tím, kdo má v této oblasti své postavení v rámci mentoringových programů.

Ačkoliv se pojem mentoring může jevit jako nový a veřejnosti neznámý, princip mentorského vztahu existuje ve společnosti od pradávna. Hansman (2002) připomíná Homérský epos *Odyssea*, ve kterém se objevila první zmínka o mentorovi. Konkrétně se jedná o epizodu, ve které Odysseus před svým odchodem do války svěruje svého syna pod ochranu Mentora, doplňuje autor. Jméno staršího zkušeného Mentora se tedy stalo základem pojmu, který je v tradiční podobě chápán jako synonymum pro rádce, vůdce a vychovatele. Mentoring nebo také mentorství je tedy považováno za jeden z nejstarších modelů pro lidský rozvoj (Lazarová, 2010).

V dnešní době se v literatuře pojmem mentoring označuje specifický výchovný vliv osob v okolí dítěte, které sice neplní rodičovskou roli, ale přesto významnou měrou přispívají k emočnímu, kognitivnímu a osobnostnímu vývoji dítěte (Brumovská, Málková Seidlová, 2010). Autorky definují mentoring jako blízký, mezigenerační vztah zpravidla staršího a zkušenějšího mentora, který má zájem předat své vědomosti a zkušenosti mladšímu a méně zkušenějšímu chráněnci. DuBois a Silverthorn (2005) podotýkají, že

s mentoringem se setkává v životě každý z nás. Upřesňují, že přirozenými mentory dětí, kteří napomáhají dítěti v rozvoji osobnosti, jsou zpravidla rodiče, sousedé, učitelé, příbuzní, trenéři či členové církve, nicméně nejčastěji se pojem mentor užívá ve spojení s profesionálním pracovníkem mentoringového programu.

Trochu odlišně nahlíží na problematiku mentoringu autorky Fletcher a Mullen (2012), které popisují mentoring jako dlouhodobý vztah, který se v průběhu trvání prohlubuje. Mentor a chráněnc si na základě společného setkávání vytváří vzájemnou důvěru a jisté emoční pouto (Whitney, Hendricker, Offutt, 2011). Brumovská a Málková Seidlová (2010) shodně uvádí, že jde o emocionální osobní spojení staršího a zkušenějšího mentora s mladším svěřencem, kterému mentor pomáhá orientovat se ve společnosti a ve světě sociálních vztahů a kulturních hodnot.

Autorky Fletcher a Mullen (2012) dále uvádí zajímavý pohled na mentoring, kdy mentoring je jakousi investicí do mladší generace. Mentoři podle nich skrze své chráněnce svým způsobem “mnohostranně investují” do zlepšení kvality života nejen jednotlivců, ale i například komunit.

Dle Brumovské a Málkové (2010) tyto charakteristiky mentoringu výše zmíněných autorů poukazují na to, že je mentoring využíván ve velké míře v sociální oblasti, zejména při práci s dětmi a mladistvými, kdy je významným činitelem v jejich sociálním a osobnostním růstu a dostává se do popředí také jako alternativní forma výchovy a vzdělávání. S využitím mentoringu v sociální oblasti souvisí i popis mentoringu jako procesu, který prohlubuje sebevědomí, mění způsoby myšlení a povzbuzuje nové perspektivy. Autoři Parsloe a Leedham (2009) o tomto typu mentoringu hovoří v souvislosti se sociální inkluzí.

Jak uvádí autorky Brumovská a Málková Seidlová (2010), nejčastěji se s tímto mentoringovým vztahem setkáváme mezi dospělým a dítětem či adolescentem, na které má tento vztah ve většině případů pozitivní účinky. Autorky dále zmiňují konkrétně skupinu dětí a dospívajících ze znevýhodněných oblastí, kterým mentoring pomáhá se získáním určité sebedůvěry a v lepší komunikaci s vrstevníky i okolím.

Mentoring je mimo sociální oblast využíván také v oblasti byznysu a práce se zaměřením na osobní rozvoj a kariéru (Hawkins, Smith, 2006). Pro účely diplomové práce je však stěžejní mentoring v oblasti sociální.

V posledních letech odborníci jako lékaři a vědci považují mentoring za slibnou formu intervence pro děti a mládež (Karcher, et al., 2006). Různé výzkumné zprávy zmiňují, že existuje minimálně 4 500 agentur zabývajících se mentoringem, včetně 500 agentur organizace Big Brothers Big Sisters of America (DuBois, Karcher, 2005). Jak zmiňuje Karcher, et al. (2006), iniciátoři mentoringových programů jsou přesvědčeni, že přítomnost mentora v životě mladého člověka podporuje nejen jeho zdravý růst a rozvoj, ale slouží také jako ochranný faktor proti mnoha rizikům, kterým čelí dnešní mládež. Ačkoliv existuje mnoho podob mentoringu, například ve Spojených státech je nejběžnější formou školní mentoring, kdy dospělí mentoři či studenti vyšších škol spolupracují s mladšími studenty za účelem zlepšení školních výsledků.

V současné době je mentoring v České republice spojován zejména s mentoringovými programy, mezi něž patří například program Pět P, Kompas, Projekt Začni správně a další.

1.2.1 Mentorský vztah

Podmínkou efektivity mentoringu je kvalitní mentoringový vztah, v němž se mentor zaměřuje na potřeby a přání dítěte, nikoliv na naplňování svých vlastních očekávání. Přesný postup směřující k dosažení kvalitního mentoringu nebyl doposud badateli doložen, ovšem lze určit předpoklady mentorského vztahu přispívající k efektivnímu mentoringu.

Brumovská a Málková Seidlová (2010) považují za základní znaky mentoringového vztahu:

- jedinečnost, neboť žádný mentorský vztah není stejný,
- proces učení, který spočívá ve snaze mentora o zprostředkování nových vědomostí a dovedností,
- sociální opora ze strany mentora a s ní související snaha o naplnění potřeb svěřence,
- reciprocita, avšak primárním cílem zůstává podpora dítěte,
- dynamičnost, kdy se mentorský vztah postupem času mění a s délkou trvání roste jeho přínos.

Autorky zdůrazňují, že mentor by měl být pro dospívajícího vzorem. Dále je dle autorek důležitá upřímnost mentora, svěřenec mu musí důvěřovat, musí mít jistotu, že se na něj může spolehnout. Lazarová (2010), dodává, že podmínkou pro vytvoření kvalitního mentorského vztahu je kromě důvěry i dobrovolnost a respekt obou účastníků. Mentor dospívajícímu ponechává vlastní vůli při rozhodování a umožňuje mu vyjádření vlastního názoru k diskutovaným tématům, vyzdvihují Brumovská a Málková Seidlová (2010). Je však nutné počítat také s tím, že v rámci mentorského vztahu může dojít jak ke krátkodobému neporozumění či dočasným hádkám, tak i k pozitivnímu jevu, kdy si jedinci padnou do oka již od samotného začátku a v tomto případě pak dochází pouze k upevňování a vylepšování mentorského vztahu (Brumovská, Málková Seidlová, 2010). Autorky vymezují nejčastější důvody neúspěšnosti mentorského vztahu či jeho předčasného ukončení, přičemž tyto důvody lze chápat i jako obecná rizika dobrovolnické činnosti. Jedná se např. o:

- tlak na schopnosti mentora,
- rozdílná očekávání mentora a svěřence,
- komunikační dovednosti mentora,
- vzájemnou antipatii způsobenou nevhodně vytvořenou dvojicí,
- angažovanost mentora a svěřence,
- obavy ze selhání,
- nedostatek času a vzdálenost bydliště,
- nedostatečnou podporu ze strany mentoringového programu.

Pokud chceme udržovat mentorský vztah na dobré úrovni a mít ho pod kontrolou, měla by být dle autorek jeho součástí i supervize poskytovaná zastřešující organizací mentoringových programů. Supervize představuje dle Bachkírové et al. (2011) oporu zejména pro mentory, kteří tak mají možnost zkonzultovat situaci ve svém vztahu, a také může sloužit jako forma vzdělávání, kdy se mentor může dozvědět něco obohacujícího i ze zkušeností ostatních mentorů.

1.3 Sociální začleňování

Před samotnou charakteristikou sociálního začleňování je nezbytné definovat pojem sociální vyloučení.

Sociálním vyloučením se podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, chápe vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace.

Existuje mnoho definic sociálního vyloučení, přičemž je shrnuje např. Toušek:

„Sociálním vyloučením (exkluzí) rozumíme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim omezován a nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme zaměstnání, bydlení, sociální ochrana, sociální péče a vzdělání“ (Brož, Kintlová, Toušek, 2007, s. 6).

Navrátil (2003) se domnívá, že se sociální vyloučení obvykle projevuje v některé z následujících oblastí života:

- omezený přístup na trh práce;
- chudoba a nízký příjem;
- nízká míra sociální podpory, řídké nebo neexistující sociální sítě;
- vyloučení a život v kontextu lokality;
- vyloučení ze služeb.

I zahraniční autoři nahlízejí na sociální vyloučení různě. Například Walker et al. in Byrne (2005) chápe sociální vyloučení jako popření občanských, politických a sociálních práv občanství. Autoři Burchardt, Le Grand a Piachaud in Agulnik (2002) tvrdí, že jedinec je sociálně vyloučen, pokud se neúčastní klíčových aktivit společnosti, ve které žije.

Vymezení jedinců a skupin osob ohrožených sociálním vyloučením není snadné. Např. Mareš et al. (2008) mezi osoby ohrožené sociálním vyloučením řadí osoby s nedostatečným vzděláním, dlouhodobě nezaměstnané, osoby se zdravotním či duševním postižením, osoby s různými typy závislostí, osaměle žijící seniory, imigranty, příslušníky menšin či osoby, které se ocitly v těžké životní situaci, z níž si sami nedokážou pomoci.

Často opomíjenou skupinou ohroženou sociálním vyloučením jsou děti z dětských domovů. Nedostatečná integrace dětí z dětských domovů do běžného života je přitom jedním z dlouhodobých problémů v sociální oblasti. V současné době v České republice neexistuje jednotná koncepce, která by se touto problematikou zabývala a poskytovala tak podporu dětem, aby zvládly tento velmi těžký přechod.

Sociální začleňování je mezi odborníky podstatně méně diskutovaný koncept ve srovnání se sociálním vyloučením. Možným důvodem může být dle Horákové a Rákoczyové in Mareš et al. (2008) skutečnost, že zatímco pojetí sociálního vyloučení zahrnuje nežádoucí procesy, ke kterým ve společnosti dochází, koncept sociálního začleňování představuje volbu konkrétních intervencí, které sociálnímu vyloučení měly zabránit.

Inkluze, stejně jako exkluze je chápána jako proces multidimenzionální. Autoři Woodward a Kohli (2001) popisují tři dimenze inkluze jako tři sociální subsystémy, které jsou zdroji sociální participace a blahobytu – jde o inkluzi politickou, zajišťující občanská práva a politickou participaci, inkluzi ekonomickou, která je zajišťována prostřednictvím pracovního trhu a sociálního státu a inkluzi občanskou zajišťující participaci na komunitním životě a na rozhodování jedince ohledně každodenních záležitostí.

Právní řád České republiky, konkrétně zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, § 3), definuje sociální začleňování jako proces, který zajišťuje, že osoby sociálně vyloučené nebo sociálním vyloučením ohrožené dosáhnou příležitostí a možností, které jim napomáhají plně se zapojit do ekonomického, sociálního i kulturního života společnosti a žít způsobem, který je ve společnosti považován za běžný.

K obecným cílům sociálního začleňování dle MPSV (2020) patří:

- prevence rizika sociálního vyloučení,
- zajištění účasti v zaměstnání a rovného přístupu ke všem zdrojům, právům, zboží a službám,
- pomoc nejzranitelnějším cílovým skupinám,
- mobilizace všech relevantních aktérů.

Jak zmiňuje Mareš et al. (2008), sociální začleňování je proces dlouhodobý a jeho efektivnost do značné míry souvisí s institucionálními mechanismy a kompetencemi

jednotlivých aktérů, kteří se na něm podílejí. Značné riziko sociálního vyloučení lze dle autorek vnímat u dětí a mladých lidí, kteří přebírají vzorce chování a zvyky od svých rodičů a ze sociálního prostředí, v němž vyrůstají. Děti vyrůstající v rodinách postižených chudobou či sociálním vyloučením mají nižší pravděpodobnost úspěšného začlenění do života společnosti v dospělosti a je ohrožena také jejich participace na společenských systémech, doplňují autorky.

Frydrychová (2015) uvádí, že v dětském domově jsou děti v řadě případů materiálně zabezpečeny lépe než ve svých původních rodinách. I přesto, že děti vyrůstají v dětských domovech dnes již v menších komunitách – tzv. rodinkách a mají pevný denní režim, projevuje se u nich tzv. „syndrom zlaté klece“, tzn., že děti mají vše hrazeno, zorganizováno, připraveno, ale chybí jim důležitá citová vazba na vlastní rodinu a s ní související připravenost pro praktický každodenní život za zdi dětského domova (Frydrychová, 2015).

Důležitým aktérem procesu sociálního začleňování dětí vyrůstajících v ústavním zařízení jsou vychovatelky, které však nemají dostatek prostoru na přípravu dětí na odchod z dětského domova do reálného života a nejsou k tomu ani kompetentní (Ipsos, 2015). Z toho důvodu hrají zásadní roli při integraci mladých dospělých do samostatného života neziskové organizace, jejichž služby do určité míry suplují chybějící podporu státu v přípravě na odchod i po odchodu z dětského domova. V různých formách nabízí pomoc v oblastech, které jsou pro tuto cílovou skupinu zásadní – práce, bydlení, doprovázení či mentoring. Dostáváme se tedy k úloze dobrovolníků, kteří jsou stále častěji součástí procesu sociálního začleňování.

1.4 Náhradní výchovná péče – ústavní

Gjuričová (2007) shrnuje nejčastější důvody umístění dětí do náhradní výchovné péče a vytváří tak základní charakteristiky dětí v náhradní výchovné péči:

- děti ohrožené – jedná se o děti ze sociálně slabých rodin, kde je výchova ohrožena sociálně-patologickými jevy. Patří sem i děti týrané a zneužívané, děti s různým typem postižení, o které se rodina nedokáže a nemůže postarat a děti zanedbávané,
- děti osamělé – jde o děti, kterým rodiče zemřeli a o zdravé i nemocné děti různého věku, o které se rodiče nechtějí starat,
- děti, které se dopustily trestné činnosti, a existuje obava, že budou v kriminální

činnosti pokračovat,

- děti rizikové a děti s výchovnými problémy (např. experimentující s drogami či záškoláctvím).

V České republice existují dvě základní formy náhradní výchovné péče – rodinná a ústavní. Dle Sychrové et al. (2014) ústavní péče zahrnuje jakýkoli typ nerodinného umístění dítěte na základě rozhodnutí soudu, popřípadě umístění dítěte mimo domov na základě žádosti rodičů. Podobně definuje ústavní výchovu UNICEF (2010), a to jako druh pobytové péče poskytovaný v jakékoli skupině, která není založena na rodinném základě, a to v zařízeních s velkým i malým počtem dětí.

Rozlišujeme několik typů zařízení ústavní výchovy. Tyto typy se od sebe liší věkem dětí, které se v tomto zařízení nacházejí, dále tím, zda se tyto děti potýkají s výchovnými či zdravotními problémy nebo tím, který resort je spravuje apod. (Středisko náhradní rodinné péče, o.s., 2019). Ústavní péče je dle Novotného (2015) spravována třemi ministerstvy – Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy), Ministerstvem zdravotnictví (kojenecké ústavy, dětské domovy pro děti do tří let a dětská centra) a Ministerstvem práce a sociálních věcí (domovy pro osoby se zdravotním postižením, zařízení sociálních služeb a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc).

Děti jsou do výše zmíněných zařízení umisťovány dle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, pokud jsou shledány vážné důvody, kvůli kterým rodič nemůže zabezpečit řádnou výchovu dítěte, je-li ohrožen tělesný, duševní či rozumový stav dítěte a jeho řádný vývoj. Matoušek (2008) upřesňuje, že ústavní výchova je opatření navržené orgánem sociálně-právní ochrany dětí, které schvaluje soud. Před samotným nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda neexistuje možnost jiné formy náhradní rodinné péče nebo umístění v některém ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, uvádí dále autor. Jak uvádí Vyskočil (2014), ústavní výchova by měla představovat až krajní a poslední možnost, jestliže nelze najít jiné vhodné řešení.

V resortu MPSV je ústavní výchova realizována dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů prostřednictvím školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, kde musí být

každému dítěti zajištěno právo na výchovu a vzdělání. Jednotlivými zařízeními jsou dle tohoto zákona:

- a) výchovný ústav,
- b) diagnostický ústav,
- c) dětský domov se školou,
- d) dětský domov.

Výchovné ústavy patří mezi školská zařízení a jsou určeny pro děti, dospívající, adolescenty starší 15 let a mimo to také pro děti starší 12 let, které nemohou být pro své poruchy chování umístěny do jiného zařízení a byla jim nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova (Matoušek et al., 2009) Poskytovaná péče je dlouhodobá s účelem přípravy na budoucí povolání, doplňuje autor. Podle Jedličky et al. (2015) je pro výchovný ústav specifická organizační jednotka, tzv. výchovná skupina.

Diagnostický ústav dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy přijímá děti s nařízeným předběžným opatřením, nařízenou ústavní výchovou nebo uloženu ochrannou výchovou. Jedlička (2004) upřesňuje, že je zde zajišťována výchova ohrožených dětí a rizikové mládeže od 3 do 18 až 19 let, kterým je provedena komplexní diagnostika formou pedagogických a psychologických činností (Jedlička, 2004). Jak dále uvádí autor, výsledkem je komplexní diagnostická zpráva s programem rozvoje dítěte a doporučení o jeho dalším umístění. Obvykle je dítě předáno do péče jiných zařízení jako je dětský domov nebo výchovný ústav, případně se vrací zpět do své rodiny (Matoušek et al., 2014). Výše uvedený zákon stanovuje, že dítě je do diagnostického ústavu umisťováno nejdéle na dobu 8 týdnů.

Dětský domov se školou je instituce zajišťující dětem pobyt v dětském domově a zároveň vzdělávání ve škole, která je součástí tohoto domova. Dle Analýzy sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi (2014) jsou zde umístěny děti s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo vyžadují výchovně léčebnou péči kvůli duševní poruše, ale také děti s uloženu ochrannou výchovou. Jak uvádí zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči, do dětského domova se školou jsou umisťovány děti od 6 let do ukončení povinné školní docházky.

Nejzastoupenější formou ústavní výchovy jsou dětské domovy. Z toho důvodu jsou také

v kapitolách této práce zmiňovány především „děti nebo mladí dospělí z dětských domovů“ namísto např. označení „děti z ústavní péče“. Právě v dětských domovech je totiž dětí nejvíce a zůstávají zde až do dovršení zletilosti nebo dokončení studia. Do dětských domovů mohou být dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči, umístěny děti od 3 do 18 nebo 19 let, případně do ukončení přípravy na povolání, maximálně do 26 let. Do dětského domova mohou být také zařazeny nezletilé matky s dětmi. Vzhledem k tomu, že jsou do dětského domova umisťovány děti bez vážných poruch chování, mohou se vzdělávat ve školách, které nejsou součástí dětského domova (Analýza sítě služeb pro práci s rodinami a dětmi, 2014). Dle zákona dětský domov ve vztahu k dětem zastává zejména výchovnou, vzdělávací a sociální roli a zároveň pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Dětské domovy tvoří rodinné skupiny složené z dětí různého pohlaví a věku. Jak uvádí Jedlička (2004), rodinné skupiny jsou složeny nejméně z pěti a nejvíce z osmi dětí, přičemž rozhodujícími kritérii pro počet dětí ve skupině je mentální a zdravotní úroveň každého dítěte.

Děti mají dle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči v rámci pobytu v dětském domově nárok na stravu, ubytování, ošacení, učební potřeby a pomůcky, uhrazení nákladů na vzdělání, zdravotní služby, kapesné, osobní dary a věcnou pomoc při odchodu ze zařízení (pokud se jedná o odchod zletilých osob) a úhradu nákladů na dopravu. Odcházejícímu dítěti z dětského domova se dle výše zmíněného zákona a podle hledisek stanovených vnitřním řádem dětského domova poskytne věcná pomoc nebo jednorázový peněžitý příspěvek a ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce. Dítě má nárok na poradenskou pomoc při řešení tíživých životních situací i po opuštění zařízení, jak dále stanovuje zákon.

Sychrová et al. (2014) upozorňuje na významný problém ústavní výchovy, a sice na nevhodnost ústavní péče především pro malé děti. Pobyt dítěte v institucionálním zařízení v jeho raném věku má na dítě dle autorky zásadní vliv, protože nemá ve svém okolí blízkou pečující osobu, tedy matku, která by zabezpečovala jeho základní potřeby. Mezi dítětem a matkou nebo jinou primární pečující osobou vzniká vazba a toto bezpečné pouto je podmínkou zdravého psychického vývoje dítěte – v opačném případě dochází k deprivaci, upozorňuje dále autorka. Při déle trvající deprivaci v ústavním zařízení zejména u dětí do třech let věku vznikají dlouhodobé následky a zotavení z nich bývá

složité (Matoušek, Pazlarová, 2010). Mimo jiná možná poškození autoři zmiňují poškození v oblasti abstraktního myšlení či omezenou schopnost navázat hlubší trvalé vztahy, což může způsobovat problémy i v budoucím samostatném životě dítěte. Jak zdůrazňuje Sychrová et al. (2014), je tedy nutné se těmto a dalším možným poškozením snažit předcházet, případně hledat jiné varianty pomoci a podpory, zaměřené na perspektivu vývoje dítěte a jeho stabilitu. Z tohoto důvodu je vyzdvihována role dobrovolnických programů při zkvalitňování života dětí v ústavních zařízeních.

1.5 Spolupráce dětských domovů s dobrovolnickými programy

Dobrovolnické a podpůrné programy zaměřené na mladé osoby odcházející z dětských domovů jsou realizovány především prostřednictvím neziskových organizací. V některých částech České republiky je nabídka služeb pro mladé lidi odcházející ze systému náhradní ústavní péče relativně bohatá, v jiných částech je však velmi omezená (Matoušek, et al, 2009). Jak dodává autor, přetrvává však stále problém neexistující provázanosti těchto služeb. S ohledem na zaměření diplomové práce na problematiku odchodu z dětských domovů se tedy zaměřím na organizace, které působí zejména v oblasti integrace mladých dospělých z dětských domovů do dospělého života. Budou tedy vynechány například neziskové organizace podporující mladší děti v ústavních zařízeních, organizace, které působí jako osoby pověřené orgánem sociálně-právní ochrany dětí při realizaci pěstounské péče, nízkoprahové kluby pro děti a mládež, organizace zabývající se sanací rodiny nebo organizace provozující zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

V současné době jsou dětské domovy zapojeny do dobrovolnických programů, kdy spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého mnohdy přetrvává i po odchodu ze zařízení.

Dobrovolnické programy si kladou v dětském domově za cíl:

- zkvalitnit úroveň života a trávení volného času dítěte;
- rozvíjet sociální dovednosti a schopnosti komunikace;
- přispívat jedinci k osamostatnění a nalezení vlastní hodnoty a cesty;
- vytvářet mezi dětmi a dobrovolníky přátelské vztahy;
- podporovat hostitelskou péči (Opři se, © 2020).

Programy, do kterých se dětské domovy zapojují, mohou být dvojího typu dle zapojení dobrovolníka:

- Příležitostné (jednorázové) – dobrovolník nedochází do dětského domova pravidelně, ale pouze na příležitostné události (např. dětský den, mikulášská besídka a další).
- Dlouhodobá spolupráce – dobrovolník dochází do dětského domova pravidelně každý týden a má možnost vybudovat si s dítětem přátelský vztah (DC Kladno © 2020).

Přítomnost dobrovolníka v dětském domově přispívá ke zkvalitnění života dětí vyrůstajících v ústavní péči. Ústavními zařízeními pro děti a mládež jsou diagnostický ústav, výchovný ústav, dětský domov a dětský domov se školou. Dobrovolníci mohou do těchto zařízení docházet za konkrétním klientem, dítětem nebo skupinou dětí (Vašková, 2012). Dobrovolník se tak stává společníkem, kamarádem, přítelem, pomáhá organizovat volný čas dítěte a podílí se na jeho sportovní, kulturní či jiné činnosti, doplňuje autorka.

Dobrovolníci nekonkurují odbornému personálu, ale jsou mu nápomocni v naplňování lidských potřeb dítěte (Lhotová, 2013). Důraz je kladen především na vytvoření individuálního vztahu dítě – dobrovolník. (Dobrovolnické centrum Kladno, 2020). Spolek Opři se (© 2020) považuje za nejdůležitější, že je dobrovolník dítěti k dispozici a zajišťuje mu tak individuální kontakt s dospělým, který je jinak v prostředí dětského domova velmi těžké zajistit. Dobrovolník zvyšuje během spolupráce s dítětem počet podnětů ve slovní komunikaci, sociální interakci apod. (Opři se, 2020).

Mezi nejznámější organizace a jejich dobrovolnické programy zaměřující se na cílovou skupinu mladých dospělých odcházejících z dětských domovů patří např. organizace Lata, o. s. – Programy pro ohroženou mládež, Neposeda, z.ú., Letní dům, z.ú., Rozmarýna o.p.s., Nízkoprahové programy YMCA Praha o. s., o. s. Vhled, projekt Začni správně v rámci yourchance o.p.s., Múzy dětem – projekt Patron, Dejme dětem šanci o.p.s., Opři se, z.s. a další. Pro účely výzkumu diplomové práce bude blíže popsán projekt Patron.

1.6 Projekt Patron

Projekt Patron vznikl na základě spojení dvou partnerských organizací Liga otevřených mužů (LOM) a Múzy dětem a je realizován od roku 2013. Spojením těchto dvou organizací vznikla odborná spolupráce mezi dobrovolníky a mladými muži, kteří vyrůstají v dětských domovech. Organizace Múzy dětem a LOM budou blíže představeny.

1.6.1 Charakteristika zakládajících organizací

Múzy dětem

Základní vizí o. s. Múzy dětem je „zvýšit šanci sociálně hendikepovaných dětí a mládeže vyrůstající převážně v zařízeních náhradní výchovy na plnohodnotný život v rámci společnosti i v soukromí a tím napomáhat vyšší stabilitě společnosti“ (Výroční zpráva, Múzy dětem, 2014, s. 3).

Občanské sdružení Múzy dětem bylo založeno v roce 2003 panem Petrem Vopelkou a panem Karlem Navrátilem, přičemž jejich hlavní myšlenkou bylo vnést život do zařízení ústavní výchovy a zpestřit program nejen dětem, které v nich žijí, ale i personálu, který

o ně pečuje. (Vopelka, Navrátil, 2003). Občanské sdružení Múzy dětem je zakladateli Vopelkou a Navrátilem (2003) označováno za projekt „*systematického ožívování zařízení, v nichž děti žijí bez rodinného zázemí.*“ (Vopelka, Navrátil, 2003). V průběhu let se občanské sdružení Múzy dětem začalo rozvíjet. Vedle realizovaných kulturních akcí pro dětské domovy vznikl projekt Život nanečisto v podobě kurzů, které se věnují problematice bydlení, práce a řešení tématu odchodu z DD, Korálky dětem, jsou uskutečňovány tzv. Motivační periodické návštěvy zařízení náhradní výchovy a dalších zařízení pro hendikepované děti, různé benefiční a integrační akce. Úspěšný projekt Patron získal nejen mezinárodní ocenění jako sociálně inovační projekt SOZIAL MARIE, ale také zaznamenal velký ohlas u klientů a zařízení do něj zapojených (Výroční zpráva, Múzy dětem, 2014, s. 3). Múzy dětem od roku 2003 spolupracují s dětmi vyrůstajícími v zařízeních náhradní výchovy, přičemž všichni lektori mají dlouholetou zkušenost s cílovou skupinou dětí a mládeží z těchto zařízení (Jára, Talpa, 2015).

Liga otevřených mužů (LOM)

Liga otevřených mužů byla v roce 2006 založena Martinem Járrou, Václavem Šnebergerem a Michalem Vybíralem. Partnerská organizace Liga otevřených mužů se dlouhodobě specializuje na přímou práci s muži, posiluje jejich otcovské kompetence a zvyšuje kvalitu jejich života (Jára, Talpa, 2015) Konkrétně pomáhá mladým lidem odcházejícím z dětských domovů, podporuje otce pečující aktivně o své děti, ale i muže, kteří obtížně zvládají svou agresivitu ve vztazích, přibližují činnost LOM Jára a Talpa (2015).

Jedná se o nevládní organizaci, jejímž posláním je podpora mužů v oblasti vlastního rozvoje a zdraví, zodpovědného partnerství a rodičovských hodnot, pracovní realizace a zejména společenské angažovanosti v oblasti rovných příležitostí žen a mužů, přičemž čerpá z přímé práce s muži, z vlastní expertní činnosti, z výzkumů a z příkladů dobré praxe v ČR i v zahraničí. (Výroční zpráva LOM, 2019). Ve Výroční zprávě LOM z roku 2019 jsou uvedeny základní hodnoty organizace, a to:

- Odvaha,
- Originalita,
- Odpovědnost,
- Otevřenost.

V současné době realizuje Liga otevřených mužů svou činnost prostřednictvím programů Patron, Suchej únor, Zvládání vzteku v ČR – práce s osobami, které se dopouští násilí ve vztazích, Táta se vyplatí – podpora aktivního otcovství zaměstnanců a Peer mentoring pro vozíčkáře s poraněním míchy.

LOM se snaží o to, aby muži zvládali organizovat pracovní a osobní život, naučili se vnímat svět kolem sebe a veřejně vyjadřovat své postoje. Pod záštitou projektu Mužská cesta vznikl projekt Patron, jehož hlavním cílem je podpořit mladé muže z dětských domovů (ilom.cz, 2020).

1.6.2 Charakteristika projektu Patron

Do projektu jsou vybíráni mladí muži ve věku 17–21 let, kteří jsou v dětském domově alespoň další jeden rok, obvykle kvůli dokončení studia. Dle Talpy a Járy (2015) je tento rok zásadní pro vytvoření vztahu mezi patronem a mladým mužem v době, kdy ještě mladý muž pobývá v materiálně zajištěném a bezpečném prostředí. Pro vstup do projektu musí mladí muži splňovat základní kritéria, k čemuž slouží metodický postup pro získávání klientů zahrnující:

- vytipování vhodných zařízení,
- úvodní oslovení zařízení a seznámení s projektem,
- podrobnější informování zařízení,
- sběr dat o potenciálních klientech,
- vytváření databáze potenciálních klientů,
- motivace klientů k účasti na projektu,
- podpis souhlasu s účastí v projektu.

Jak uvádí Talpa a Jára (2015), v současnosti je projekt realizován v jednotlivých cyklech obvykle s odstupem jednoho roku. Na začátku každého cyklu jsou ze zájemců o patronství vybráni vhodní budoucí patroni, kteří se účastní třídního školení, jehož součástí je mimo jiné seznámení s pravidly celého projektu, zmiňují autoři. Po proškolení patronů následuje víkendové setkání patronů s mladými muži z dětských domovů (ilom.cz, 2020). V průběhu tohoto víkendu dochází k seznámení jednotlivých účastníků projektu, jehož cílem je následné vytvoření patronských dvojic (Jára, Talpa, 2015). Autoři dále uvádí, že po určení dvojice patron x mladý muž dochází k jejich prvnímu setkání, obvykle v prostorách dětského domova, aby se patron seznámil s prostředím, kde chlapec žije a také s vychovateli, kteří mu mohou přiblížit osobnost jedince, se kterým se bude setkávat. Na dalším setkání se již patron se svým přítelem z dětského domova domlouvají sami.

Cílem projektu je především pomoci mladým lidem se začleněním do společnosti, získání zaměstnání a posléze i jeho udržení za podpory pozitivních mužských vzorů, které v zařízení pro výkon ústavní výchovy často chybí (Jára, Talpa, 2015). Voves (2015)

zdůrazňuje, že podstatou setkávání je především svému chráněnci ukazovat, jak se žije běžný život a jak jednat s druhými lidmi při různých situacích, které se v životě odehrávají. Účelem setkávání není nahrazovat chráněnci otce, ale být jeho starší kamarád. Voves (2015) dále zmiňuje, že v životě každého muže zastával významnou roli starší muž, který neměl vysloveně výchovné poslání, ať se jednalo o příbuzného – strýce, dědečka nebo staršího spolužáka, trenéra či kolegu v práci. V dětském domově mají však dle patrona chlapi skupinu mužských vzorů velmi omezenou. Většinou se jedná o profesionály, jejichž úlohou není být mužským vzorem či kamarádem, ale vstupují do života dětí v roli vychovatele (sociální pracovníci, vychovatelé, psychologové apod.), doplňuje Voves (2015).

Základní kameny projektu tvoří patroni, muži, kteří jsou úspěšní v práci i v osobním životě a jsou ochotni investovat část svého času a být jednomu z dospívajících starším kamarádem. (Výroční zpráva Múzy dětem, 2014). Osobnost patrona vymezil odborný garant projektu Václav Šneberger v rozhovoru pro Informační centrum a vzdělávání na webových stránkách EDUin.cz:

Obecně se dá říct, že patron je iniciativní, v životě ukotvený muž. Jedinými podmínkami jsou trestní bezúhonnost, psychická integrita a ochota investovat svůj čas a energii. Naši patroni pocházejí z různých společenských vrstev. Obecně nevitáme muže z pomáhajících profesí, spíš chceme nabídnout klukům možnost vidět, jak žije 35letý inženýr s hypotékou a dvěma dětmi (Šneberger, 2014).

Jak je uvedeno ve Výroční zprávě organizace Múzy dětem z roku 2014, muži jsou na roli patrona v rámci projektu systematicky připravováni. Výběrem procházejí dle Šnebergera (2014) patroni i mladí muži, přičemž hlavním kritériem u obou stran je otevřenost a dobrá vůle. Patroni dále absolvují individuální pohovory, jsou odborně vyškolení pro práci s mladými muži a procházejí pravidelnou supervizí, doplňuje Šneberger. Patroni jsou dále vázáni dokumenty, kterými jsou Etický kodex patrona a Desatero patrona.

Co se týká spolupráce dětského domova s projektem, je nezbytné, aby projekt nebyl vnímán jako aktivita dětského domova, ale jako samostatný projekt, který pokračuje i po odchodu z dětského domova. Dle autorů Metodiky projektu Patron, Talpy a Járy (2015) projekt nabývá svého pravého významu především po odchodu mladého dospělého ze zařízení. Zdůrazňují, že pokud se nepodaří udržet oddělení projektu od ostatních aktivit dětského domova, hrozí, že se mladí muži po odchodu z dětského domova „odstříhnou“

nejen od domova, ale i od patrona, a to přesně v okamžiku, kdy jim patron může být největší podporou. Aby bylo předejito tomuto riziku a případným nedorozuměním na všech stranách plynoucích z eventuálních nenaplněných očekávání, je s dětskými domovy uzavírána Rámcová smlouva, která jasně vymezuje role jednotlivých účastníků projektu, a vystihuje, co projekt nabídnout dokáže a co naopak již nabídnout nedokáže či nechce.

Již od samých počátků má projekt Patron pozitivní ohlasy. V roce 2014 získal cenu pro novátorský projekt v soutěži SozialMarie rakouské nadace Unhure (Patron rok druhý, 2014). V roce 2015 obdržel projekt druhé ocenění a stal se Neziskovým projektem roku. Za největší úspěchy celého projektu však jeho realizátoři považují vzniklá přátelství mezi patrony a chlapci z dětských domovů a zájem dalších jedinců z řad klientů i dobrovolníků se do projektu zapojit (Patron rok třetí, 2015). V roce 2019 se tým patronů a patronek rozrostl o 18 dobrovolníků a dobrovolnic z celé České republiky a svého patrona či patronku nově získalo celkem 10 mladých lidí připravujících se na odchod do samostatného života. Celkově v roce 2019 se svým patronem spolupracovalo 50 mladých mužů a se svou patronkou 13 mladých žen (Výroční zpráva LOM, 2019).

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíle práce

Hlavním cílem diplomové práce je identifikovat roli dobrovolníka při začleňování dítěte odcházejícího z dětského domova do společnosti.

Dílčím cílem je zjistit specifika spolupráce dětských domovů s dobrovolnickými programy a dalšími projekty zaměřenými na podporu sociálního začlenění dítěte odcházejícího z dětského domova.

2.2 Výzkumné otázky

Vzhledem ke stanoveným cílům byly definovány tyto výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem se dobrovolník podílí na sociálním začleňování dítěte odcházejícího z dětského domova?
2. Jaký význam má spolupráce s dobrovolníkem pro dítě odcházející z dětského domova?
3. Jaká rizika hrozí při dobrovolnické činnosti s dítětem odcházejícím z dětského domova?
4. Jak se staví dětské domovy k zapojování do projektů zaměřených na podporu integrace dítěte do společnosti?

3 Metodika

3.1 Metodika výzkumu

Pro zpracování empirické části diplomové práce byl zvolen kvalitativní typ výzkumu. Jak uvádí Hendl (2016), kvalitativní výzkum si v současné době získal v sociálních vědách své významné postavení mezi ostatními typy výzkumů. Nový et al. (2006) odlišuje kvalitativní výzkum od kvantitativního podobou cílů výzkumného předmětu a využívanými metodami odvíjejícími se od jednotlivých cílů i předmětu výzkumu. Dále tvrdí, že účel kvalitativního výzkumu spočívá v odhalování nepoznaných skutečností v oblasti sociálních jevů. Zatímco kvantitativní výzkum často zkoumá sociální trendy větších rozměrů, kvalitativní výzkum se zajímá o procesy v menších sociálních jednotkách, porovnává jednotlivé typy výzkumů Hendl (2016). Tento typ výzkumu umožňuje o daném jevu získat podrobnější informace, doplňuje Kutnohorská (2009). Jak shrnuje Fay (2002), cílem výzkumu v sociálních vědách by měl být výklad struktury procesů uvažování, které zapříčiňují intencionální jednání, a schémat významů, do nichž tyto procesy a výsledky zapadají.

Jak zmiňuje Hendl (2016), neexistuje pouze jeden jediný univerzální postup, jak zpracovávat kvalitativní výzkum. Reichel (2009) se vyjadřuje shodně, ale dodává, že jednotlivé postupy vycházejí ze základního principu zkoumání procesu či jevu v přirozeném prostředí za účelem vytvoření jeho komplexního obrazu. Jak uvádí Švaříček (2007), záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum v sociální oblasti je za pomoci celé řady postupů a metod rozpoznat a reprezentovat to, jak lidé prožívají a vytvářejí sociální realitu. Autor tyto osoby označuje za aktéry sociální reality a odborníky na sociální situace, ve kterých se nacházejí, přičemž je kladen důraz na popis detailů jejich každodenní rutiny a chápání chování v sociálním kontextu.

Výběr metody pro sběr dat se zakládá na požadovaném typu informace, od koho ji budeme získávat a za jakých okolností (Hendl, 2016). Při volbě metody se má výzkumník dle autora řídit výzkumným problémem. Pro získávání kvalitativních dat byla zvolena jako vhodná metoda dotazování, která je považována za jednu z hlavních skupin metod sběru dat v empirickém výzkumu. Dle Reichela (2009) je dotazování specifické právě pro výzkum v sociální oblasti. Podstatou dotazování je pokládání otázek v mluvené (rozhovor) či písemné formě (dotazník), uvádí autor. Hendl (2016) zmiňuje, že kromě různých druhů rozhovorů a dotazníků existuje i řada škál a testů.

Ke sběru dat byla zvolena technika rozhovorů za účelem získávání hlubších informací od komunikačních partnerů. Miovský (2006) vyzdvihuje rozhovor jako nejideálnější metodu pro získávání kvalitativních dat, avšak poukazuje na náročnost při jeho přípravě. Hendl (2016) souhlasí s náročností přípravy rozhovoru, která vyžaduje výzkumníkovy dovednosti, interpersonální porozumění, soustředěnost a schopnost vytvořit správný obsah a pořadí otázek, určit délku rozhovoru a využít případné možnosti dodatečného setkání. Pro vhodné výzkumné otázky a jejich formulaci jsou velmi důležité shromážděné poznatky z odborné literatury a z dosavadních zdrojů informací (Chrastina, 2019). Reichel (2009) zdůrazňuje, že otázky by měly být jednoznačné, srozumitelné a neměly by předem podsouvat informantovi odpověď.

Nejdříve byla vytvořena osnova otázek (dohledatelná v příloze č. 2 a příloze č. 3), což považuje Miovský (2006) za zásadní činnost na začátku výzkumu. Tyto otázky během rozhovoru musí výzkumník informantovi položit, ale pořadí může měnit podle možností, aby byl rozhovor co nejefektivnější (Reichel, 2009). Miovský (2006) uvádí také možnost pokládání doplňujících otázek a vysvětlení odpovědí informanta, pokud něčemu výzkumník nerozumí. Polostrukturovaný rozhovor byl složen ze dvou částí, kdy první část obsahovala úvodní otázky sloužící k navázání kontaktu s dotazovaným a druhá část se již zaměřovala na zkoumanou problematiku. V průběhu následné analýzy získaných dat si výzkumník sám určuje, která data jsou pro něj podstatná, a s těmi následně dál pracuje, dodává Hendl (2016).

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Rubin a Rubinová (2005) zdůrazňují, že účastníci výzkumu musí mít bohaté životní zkušenosti se zkoumaným jevem. Švaříček (2007) doplňuje, že pečlivý výběr účastníků výzkumu zvyšuje důvěryhodnost výzkumu. Výzkumný soubor je rozdělen na dvě skupiny. První skupinu tvoří sociální pracovníce pracující v dětských domovech. Byl vytvořen seznam dětských domovů v České republice a následně byly telefonicky a prostřednictvím e-mailu osloveny sociální pracovníce, které v nich pracují. Sociální pracovníce splnily kritérium prostého záměrného výběru, který Miovský (2006) popisuje jako účelové vyhledávání informantů podle jejich vlastností, jež by měli splňovat. Bylo stanoveno kritérium pohlaví, kdy se výzkumu zúčastní pouze ženy, jelikož pouze malý počet mužů vykonává práci na pozici sociálního pracovníka v dětských domovech v České republice, tudíž by byli dohledatelní. Dalším kritériem byla minimálně roční praxe sociální pracovníce v dětském domově. Výzkumný soubor je složen

z 6 informantek a jelikož se odpovědi postupně opakovaly, došlo k saturaci výzkumného vzorku.

Druhou skupinu tvoří dobrovolníci a mentoři působící v dobrovolnických programech, jenž se zaměřují na podporu sociálního začleňování mladých dospělých odcházejících z dětských domovů. Dobrovolníci splnili kritérium prostého záměrného výběru, přičemž byl kladen důraz na to, že svoji práci vykonávají bez nároku na finanční odměnu. Dalším požadovaným kritériem pro účely výzkumu byla spolupráce s mladým dospělým trávající minimálně jeden rok. Rozhovory s dobrovolníky, mentory či patrony byly zprostředkovány pomocí koordinátorů jejich dobrovolnických programů, jenž byly osloveny. Jelikož se koordinátorům podařilo získat souhlas k rozhovoru pouze od několika dobrovolníků - dohromady jich bylo získáno pět. Již po pěti rozhovorech se odpovědi začaly opakovat, tudíž došlo k saturaci výzkumného vzorku.

3.3 Realizace výzkumu a způsob analyzování dat

Výzkum byl realizován od března roku 2021. Vzhledem k pandemii COVID-19 mi nebyl umožněn osobní kontakt s informanty, a proto vše probíhalo online formou. Jak uvádí Miovský (2006), při kontaktování vybrané instituce pro uskutečnění výzkumu je nutné brát v potaz to, aby nebyl narušen chod zařízení, například z důvodu pracovního vytížení zaměstnanců, v letošním roce např. i z důvodu probíhající pandemie. Sociální pracovníce z dětských domovů a dobrovolníci spolupracující s mladými dospělými byli osloveni prostřednictvím e-mailové korespondence, kde byli srozuměni s tématem, cíli, účelem, anonymitou a kritérii výzkumu. Někteří z oslovených potenciálních informantů se odmítli podílet na výzkumu, což bylo respektováno.

Rozhovory byly uskutečněny s šesti sociálními pracovníci z dětských domovů v různých krajích České republiky, z důvodu etiky však nebyly jmenovány. Druhý typ rozhovorů byl uskutečněn s pěti dobrovolníky a mentory působícími v dobrovolnických programech či projektech Patron a Začni správně.

Při online setkání a během telefonického hovoru byli informanti obeznámeni s dobrovolnou účastí na výzkumu, s právem na nezodpovězení otázek, které pro ně budou nepříjemné, a také s možností ukončení účasti na výzkumu. Informanti byli ještě jednou ujištěni o anonymitě získaných dat a byl s nimi uzavřen informovaný souhlas. Z důvodu anonymity budou sociální pracovníci označeny SP1 – 6 a dobrovolníci D1 – 5. Všechny sociální pracovníci i dobrovolníci ústně souhlasili s nahráváním audiozáznamu pomocí

diktafonu v mobilním telefonu. V průběhu rozhovoru byly získány užitečné doplňkové informace, které byly zapsány do záznamového archu. Rozhovory se sociálními pracovníci trvaly v průměru 45 minut. Rozhovory s dobrovolníky trvaly přibližně 60 minut. Všechny rozhovory byly následně přepsány do elektronické formy.

Po transkripci provedených rozhovorů byla využita metoda otevřeného kódování, při němž dochází k odhalování hlavních témat v textu a přiřazuje se jim označení. Dále byla provedena kategorizace dat. Jedná se dle Hendla (2016) o systematickou klasifikaci, při které výzkumník vychází přímo z nashromážděných dat. Jak vysvětluje Miovský (2006), kategorizace má za úkol vytvořit kódy z dílčích pojmů a shlukovat je do jednotlivých kategorií či skupin, přičemž tyto kategorie vznikají pomocí srovnávání a třídění zásadních jednotek. Jak dále zmiňuje autor, kategorie k sobě vážou podskupiny pojmů neboli subkategorie, které by měly být pojmenované. Pro přehlednější formu byly výsledky zpracovány do podoby myšlenkových map v softwarovém programu ATLAS.ti.

3.4 Etika výzkumu

Při výzkumu je velmi důležité dodržování etických pravidel. Hendl (2016) a Miovský (2006) zahrnují do etických zásad především dobrovolnost informantů, a současně je nezbytné získání informovaného souhlasu, prostřednictvím něhož musí být informant seznámen s průběhem výzkumu a s možností kdykoliv ukončit svoji účast na výzkumu. Za podstatný etický aspekt považuje Miovský (2016) důvěryhodnost výzkumníka, kdy by měl výzkumník u informanta vzbudit důvěru a vzájemný respekt. Informant by se během rozhovoru měl cítit bezpečně, aby dokázal otevřeně mluvit o citlivých věcech, doplňuje Hendl (2016).

Jedním z nejdůležitějších etických pravidel je dodržování anonymity. Hendl (2016) zdůrazňuje, že výzkum by měl být zcela anonymní a nejvhodnější je, pokud výzkumník nezná ani identitu informanta, čímž zachová jeho soukromí. Miovský (2006) doplňuje, že anonymita a ochrana soukromí informanta by měla být zabezpečena dle zákona o ochraně osobních údajů. V diplomové práci proto nejsou použity žádné údaje, které by mohly dotazované osoby jakýmkoliv způsobem identifikovat. Dodržování anonymity se týká jak informantů, se kterými probíhal rozhovor, tak osob, které mohou být během rozhovorů zmiňovány (Hendl, 2016).

4 Výsledky

Z polostrukturovaných rozhovorů se sociálními pracovníci a dobrovolníky bylo získáno rozsáhlé množství dat. Z těchto dat byly vytvořeny kódy a následně zformulovány kategorie. Kategorie se mohou vzájemně prolínat, jelikož některé informace získané z výzkumu mohou spadat do několika kategorií. Ve výzkumu se vyskytují dva výzkumné soubory, které jsou prezentovány zvlášť do podkapitol.

4.1 Výsledky vyplývající z rozhovorů se sociálními pracovníci

Tabulka č. 1: Základní informace o sociálních pracovnících

	Věk	Délka praxe – roky
SP1	37	5
SP2	29	4,5
SP3	41	9
SP4	37	7,5
SP5	66	23
SP6	50	8

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

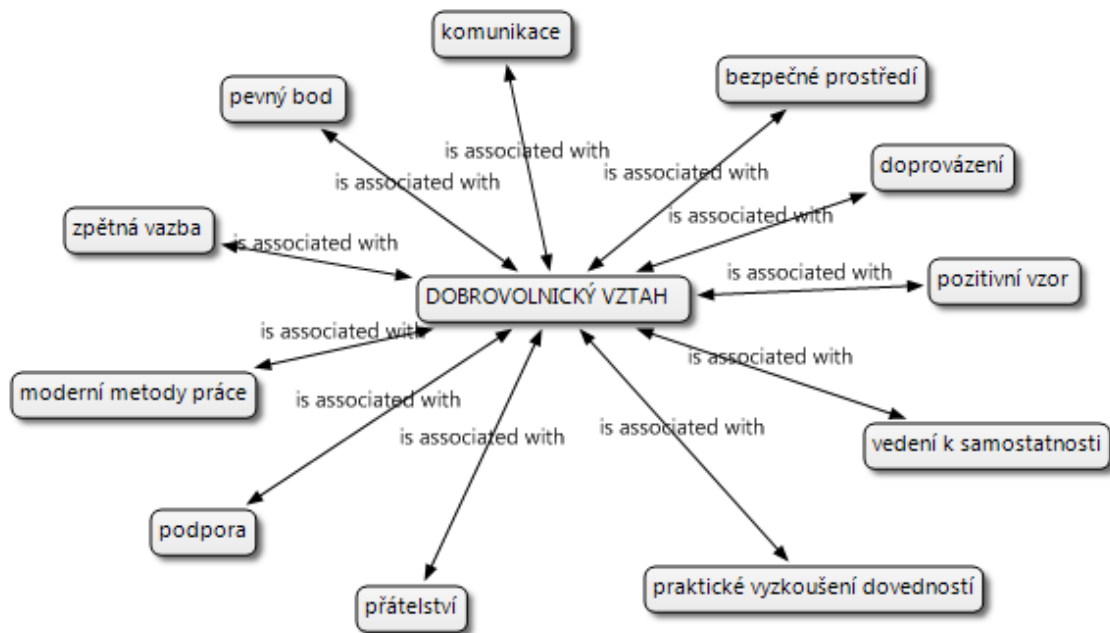
V tabulce č. 1 jsou uvedeny základní informace o sociálních pracovnících z dětských domovů, se kterými byly provedeny rozhovory v rámci výzkumné části diplomové práce. Ke zjištění základních sociodemografických informací posloužila úvodní část rozhovoru. Jedná se o informace týkající se věku a celkové doby působení informanta na pozici sociálního pracovníka v dětském domově. Z důvodu zachování anonymity, kterou zaručuje informantům předem podepsaný informovaný souhlas, který je přiložen v Příloze č. 1, nejsou uváděna jména, ani žádné jiné bližší informace a pro označení jednotlivých informantů jsou využity zkratky SP1 - SP6. Výzkumu se zúčastnilo celkem 6 žen ve věku 29 až 66 let, jež pracují jako sociální pracovníce v dětských domovech v různých krajích České republiky. Délka praxe informantek vykonávajících činnost sociální pracovníce se pohybovala v rozmezí 4,5 až 23 let.

Pro výzkumný soubor sociálních pracovníc byly vytvořeny tyto ústřední kategorie:

- K1: Dobrovolnický vztah
- K2: Aktivity
- K3: Rizika
- K4: Postoj dětských domovů

K1: Dobrovolnický vztah

Schéma č. 1 ukazuje, jaký význam a pozitiva má pro mladého dospělého z dětského domova spolupráce s dobrovolníkem.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

Většina informantek oceňuje využívání moderních metod práce ze strany dobrovolníka – nementorování, nepoučování a neodsuzování při neúspěchu. Někteří mladí dospělí z dětských domovů vědí, jak jednat v určitých situacích, ale, jak podotkla SP2, jsou často nejistí a nevěří si. Z toho důvodu je pro ně dobré mít někoho schopného po boku, kdo je podpoří, byť jen svou přítomností. V tomto případě se jedná nejčastěji o doprovázení mladého dospělého při obstarávání osobních záležitostí např. na Úřadu práce, při vyřizování pracovní smlouvy, nájemní smlouvy apod., jmenovala konkrétní příklady SP2.

Za největší přínosy spolupráce s dobrovolníkem pro mladého dospělého je dle výsledků považováno zejména praktické vyzkoušení si dovedností nanečisto, opakování a posilování dovedností a vedení k samostatnosti. Mladí dospělí mají díky těmto činnostem reálnější náhled na samostatný život a vyšší sebevědomí. Je zásadní, aby dobrovolník nechal svého svěřence jednat samostatně, pouze ho naváděl a v případě potřeby usměrňoval, zdůraznila SP2.

Dalším přínosem je setkávání mladého dospělého s jinými lidmi než s vychovateli a

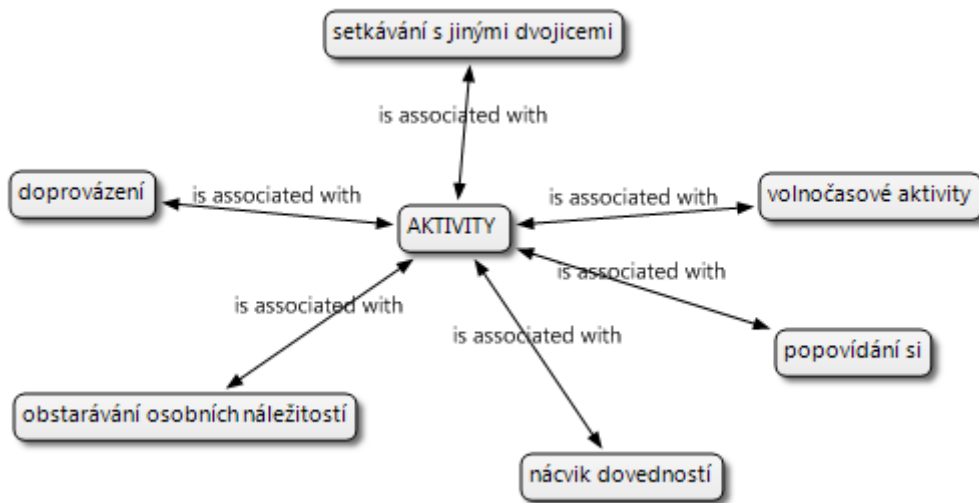
dalšími pracovníky dětského domova. Je dobré, když mají mladí dospělí podporu nejen ze strany pracovníků v dětském domově, popř. rodiny, ale i od někoho z běžné společnosti, na koho se mohou spolehnout. Pro některé je dobrovolník dobrým kamarádem, rádcem, někomu určitým způsobem substituuje rodinu, kterou mladý dospělý nemá, nebo se s ní nestýká. Dobrovolník je pro mladého dospělého pozitivním vzorem, o který se může kdykoliv opřít. Dle SP6 získává mladý dospělý pevný bod ve svém životě, který mu od malička chyběl. *„Nejen, že může s dobrovolníkem smysluplně trávit volný čas, ale především získává pozitivní vzor spořádaného a smysluplného života, kterého mnohdy původní rodina nebyla schopna“* (SP4). Tento pozitivní vzor přispívá k tomu, že mladý dospělý více přemýšlí o názorech, které mu předkládá autorita v dětském domově nebo rodiče či kamarádi, lépe se v určitých oblastech orientuje, snadněji se rozhoduje a více naslouchá.

V rámci dobrovolnických programů mají mladí dospělí možnost setkat se i se svými vrstevníky a zjistit, že nejsou na řešení problémů sami. Mladí dospělí oceňují, že k řešení problémů je vedou dospělí mimo okruh vychovatelů. SP5 zmínila význam zpětné vazby, kdy v rámci hodnocení úspěšnosti spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého může dobrovolník poskytnout doporučení vychovateli, např. které kompetence a dovednosti mladého dospělého posilovat. Zároveň by však měla spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého fungovat jako bezpečné prostředí zajišťující ochranu a anonymitu mladého dospělého.

Další oblastí spolupráce s dobrovolníkem, která podporuje úspěšné sociální začlenění mladého dospělého do společnosti je komunikace. Mladý dospělý se díky dobrovolníkovi učí komunikovat s cizími lidmi, učí se základní komunikační dovednosti jako požádat o pomoc, přijmout odmítnutí, výtku, přistoupit na změnu. Pro procvičování těchto dovedností je však dle SP4 nutná pravidelná spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým.

K2: Aktivity

Schéma č. 2 znázorňuje nejčastější činnosti typické pro spolupráci mezi dobrovolníkem a mladým dospělým připravujícím se na odchod z dětského domova a budoucí samostatný život.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

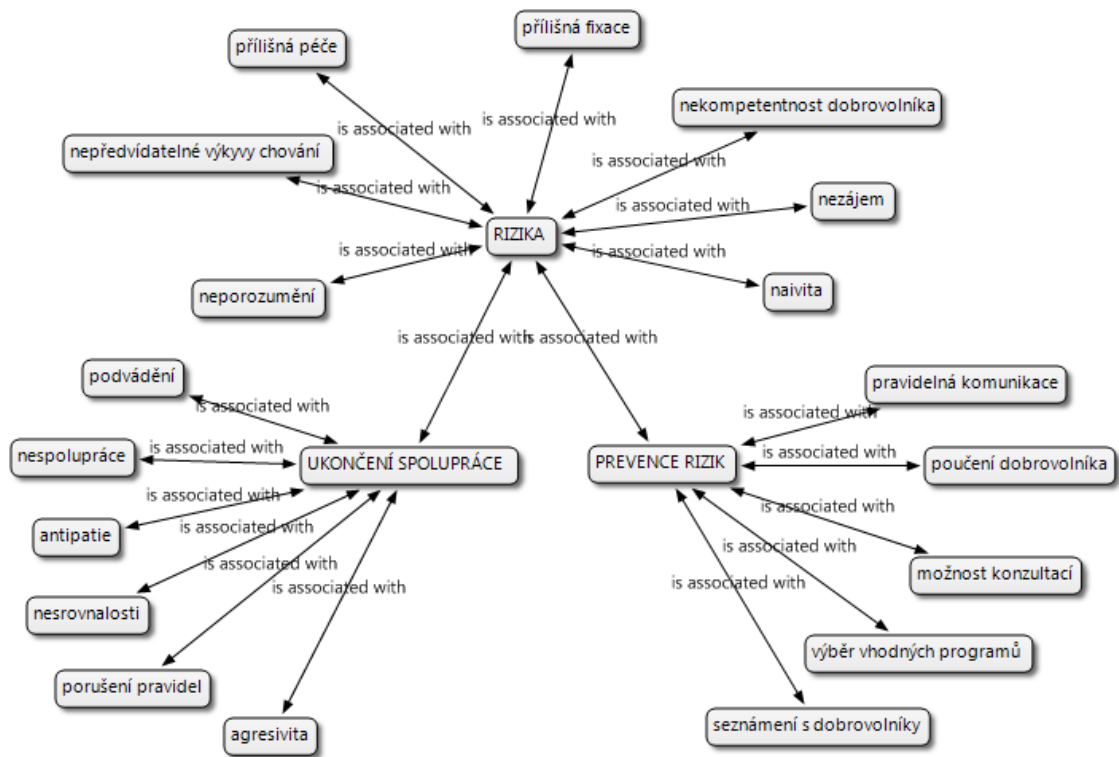
Převážná část informantek se domnívá, že spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého nemusí zahrnovat konkrétní činnosti. Dvojice často nepodniká žádnou konkrétní aktivitu, ale stačí jen samotný akt osobního setkání a popovídání si jak o problémech, tak o běžných každodenních věcech. Nejtypičtější činností setkávání mladého dospělého s dobrovolníkem je nácvik praktických dovedností, např. napsání životopisu, motivačního dopisu či žádosti o zprostředkování zaměstnání. Zásadním krokem k úspěšnému sociálnímu začlenění mladého dospělého také napomáhá dobrovolník, pokud mu při hledání zaměstnání zprostředkuje nabídku pracovního místa prostřednictvím svého známého. Dobrovolník mu tímto způsobem může pomoci také při hledání bydlení. Dvojice se společně účastní různých koncertů a sportovních akcí, letních táborů a dalších pobytových akcí, během kterých se může setkávat i s jinými dvojicemi.

Výsledky ukazují, že dětské domovy mají zkušenosti s projekty, které zahrnují různé formy podpory mladým dospělým v jejich sociálním začlenění do společnosti. Dětský domov si může například vybrat ze stipendijního programu, který hradí dětem náklady spojené se studiem, dále formu startovacích balíčků, kdy mladí dospělí dostávají materiální pomoc při odchodu z domova a další formou je pomoc v začátku samostatného života, kdy je mladému dospělému v rámci projektu pomáháno s hledáním ubytování,

zaměstnání atd.

K3: Rizika

Schéma č. 3 zachycuje možná rizika a problematické stránky dobrovolnické činnosti a jsou uvedeny způsoby, jak se jim dětský domov snaží předcházet. Dále je znázorněno, z jakých důvodů může dojít k ukončení spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

Všechny informantky se shodly, že riziko dobrovolnické činnosti může spočívat v nedostatečném vzdělání a nevyzrálosti dobrovolníka. Rizikem může být nepřipravenost dobrovolníka, kdy jeho pomoc může mladému dospělému někdy spíše přihoršit. SP3 poukázala také na nutné určité mentální založení dobrovolníka.

SP5 upozornila na to, že děti z dětských domovů si v mnoha případech v minulosti utrpěly nějaké trauma nejčastěji spojené se situací v jejich původní rodině. Za možné riziko lze tedy považovat neporozumění dobrovolníka posttraumatickým problémům mladého dospělého, a jak doplnila SP5, skutečnost, že nelze seznámit cizí lidi s kauzou jedince. Posttraumatické problémy mohou způsobovat nepředvídatelné výkyvy chování mladého dospělého, kdy nemusí dojít k odhadu schopností jedince a pokud se nedaří

vzájemná spolupráce, dospívající se při řešení problému rychle vzdává a nechce pokračovat. SP3 vysvětlila nepředvídatelné výkyvy chování jedince na příkladu: „*Někdy jde při pobízení ze strany dobrovolníka nebo jiné kompetentní osoby do agrese*“. S výkyvy v chování mladých dospělých se ztotožnila SP2, která upozornila na to, že děti, jež procházejí ústavní výchovou, mají většinou nějaké odchylky v chování. Jako další možné problémy spolupráce jsou vnímány přílišná důvěřivost dobrovolníka, naivita či neschopnost rozlišit pravdu.

Výsledky dále prezentují riziko přílišné fixace mladého dospělého na dobrovolníka. Pokud dojde k přílišné fixaci mladého dospělého na dobrovolníka, může začít doslovně přebírat jeho názory bez vlastního úsudku. „*To všechno může způsobit až citovou závislost na dobrovolníkovi, což může přejít v nezdravý vztah k dobrovolníkovi, a to je na škodu oběma stranám*“ (SP6). SP2 naopak vidí riziko v přílišné péči o mladého dospělého, který tak ztrácí příležitost se dostatečně integrovat sám.

Ukončení spolupráce

Existují však případy, kdy spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého nemůže dále pokračovat. Spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého může být ukončena z různých důvodů a informantky zmínily některé z nich. K ukončení spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým může dojít na základě antipatií jedné nebo obou stran, z důvodů různých nesrovnalostí, podvádění, agresivity a především nespolečnosti. Je nutné, aby si byl mladý dospělý po celou dobu spolupráce vědom své dobrovolnosti a možnosti spolupráci kdykoliv sám ukončit. V případě ukončení spolupráce by měl umět uvést důvody, které ho k takovému rozhodnutí vedou. Žádná z informantek se však s ukončením spolupráce mladého dospělého s dobrovolníkem doposud nesetkala.

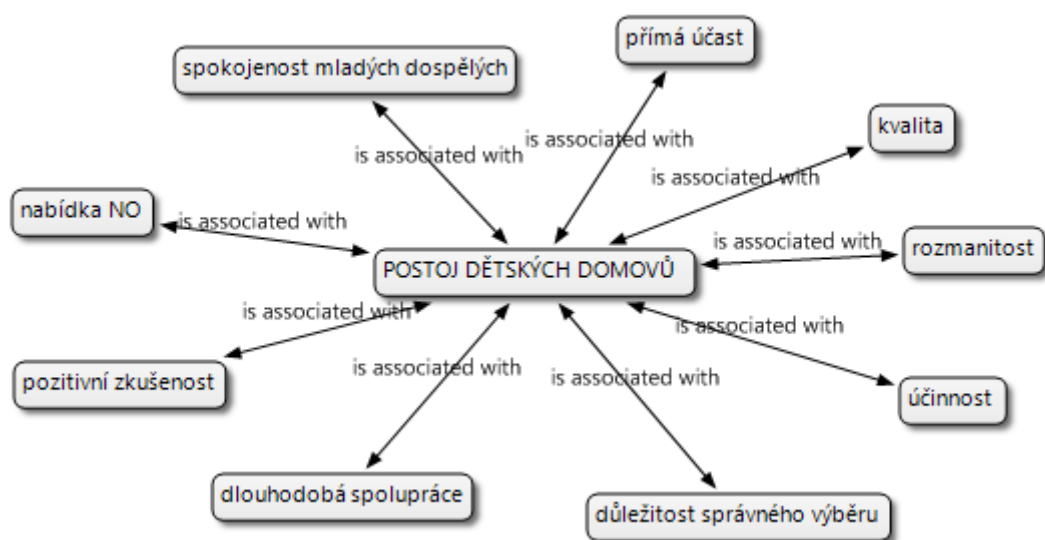
Prevence rizik

Dětský domov se případným rizikům spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého snaží předcházet využíváním různých nástrojů. Výsledky ukazují na významnost prevence vzniku rizik a prezentují způsoby předcházení rizik v rámci jednotlivých dětských domovů. Dětské domovy se případným nesrovnalostem snaží předcházet výběrem vhodných dobrovolnických programů pro dospívající jedince v souladu s jejich znalostmi, schopnostmi a možnostmi. S prevencí rizik souvisí i nutnost proškolení dobrovolníků a SP2 považuje za důležité, aby byl dobrovolník dostatečně poučen o práci s dítětem z ústavní péče a měl by znát specifika potřeb těchto dětí. Dále by měl mít

dobrovolník možnost konzultací s vychovateli, sociálním pracovníkem nebo dalšími odpovědnými osobami z dětského domova. SP4 považuje za zásadní včasné navázání spolupráce s dobrovolníky, kdy dětský domov pozná dobrovolníka a zjistí, zda bude schopen dát mladému dospělému vše potřebné. „Zároveň dobrovolník pozná svého svěřence, jaký je...“ (SP4). Dobrovolník dostává veškeré potřebné informace od pracovníků zařízení, aby bylo možné případným rizikům předejít. Důležitým aspektem je nutnost pravidelné komunikace s organizací o proběhlých schůzkách dobrovolníka a mladého dospělého.

K4: Postoj dětských domovů

Schéma č. 4 popisuje, jak se staví dětské domovy k zapojování do dobrovolnických projektů zaměřených na podporu sociálního začlenění mladého dospělého.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

Všechny informantky mají s využíváním dobrovolnických projektů pozitivní zkušenosti, ale shodují se ohledně důležitosti správného výběru projektu. Je zásadní poznat dobrovolníky, kteří s dětmi budou pracovat, aby se účel neminul účinkem. „Pokud se najde dobrý projekt s lidmi, jež tomu, co dělají, rozumí, mají k tomu dostatečné vzdělání a zájem, pak se jedná o skvělou věc, která zajistí všem odcházejícím z dětského domova může pomoci“, vyjádřila svůj názor SP3. Dle výsledků je zřejmé, že dětské domovy se rády zapojují do dobrovolnických projektů. „Pokud je projekt kvalitní a má dobrý pracovní tým, jedná se o velice účinný nástroj v přípravě mladého dospělého na odchod z dětského domova“ (SP5). Informantky vyzdvihují zejména jejich propracovanost,

rozmanitost a využívání přímé účasti dětí např. při praktickém nácviku sociálních dovedností. Podle informatek účast v dobrovolnických programech a projektech kladně hodnotí i mladí dospělí, kteří oceňují zejména to, že k řešení problémů a jejich situace je vedou dospělí mimo okruh vychovatelů.

Před samotným zapojením do dobrovolnického projektu je důležitý i zájem mladých dospělých z dětských domovů. SP2 popsala, jak dětský domov před zahájením spolupráce s danou organizací postupuje: „*V rámci projektu probíhá plno aktivit a kurzů, pracovníci z organizace se vždy ozvou s nabídkou, ta je pak probrána s dětmi, zda o ni mají zájem a posléze dochází k zahájení spolupráce*“. Z výsledků je patrné, že děti mají o zapojení do nabízených projektů zájem, aktivity v rámci projektu je baví a odnášejí si z nich spoustu zážitků a zkušeností.

Dobrovolnické projekty a programy jsou dětskému domovu nabízeny v průběhu celého roku. Nabídky dobrovolnických projektů a programů přicházejí od organizací nebo je vyhledávají na internetu zainteresovaní pracovníci dětského domova a oslovují organizace. Dospívající si poté spolu s vychovateli vybírají vhodné projekty, o které mají zájem. Např. dětský domov, ve kterém pracuje SP2, se ke spolupráci s dobrovolníky dostal představením společnosti na společné poradě před mnoha lety a spolupráce s danou organizací trvá již 10 let.

Informantky podporují jakýkoliv pozitivní kontakt dětí z ústavní výchovy, dobrovolnické a další projekty doporučují a sledují u každého mladého dospělého přínos spolupráce s dobrovolníky. Pozorován je přínos ve vzniku nových přátelských vztahů, příležitosti dospívajících odjet na víkendový pobyt mimo dětský domov a setkávat se s jinými osobami než s vychovateli z dětského domova. Mnozí dospívající, kteří odcházejí z dětského domova po dovršení zletilosti, mají zajištěné bydlení a v některých případech i sjednanou práci. Mladí dospělí jsou za tuto podporu vděční, a proto i po odchodu dětský domov kontaktují a poskytují tak zpětnou vazbu jak k efektivitě dobrovolnických programů, tak k činnosti vychovatelů. Informantky mají zkušenosti s konkrétními dobrovolnickými programy a projekty Život nanečisto, Začni správně, Odrazový můstek k životu, Dejme dětem šanci, Patron a Aplikace inovativních postupů v rámci sociální ochrany a prevence v Kraji Vysočina.

4.2 Výsledky vyplývající z rozhovorů s dobrovolníky

Tabulka č. 2: Základní informace o dobrovolnících

	Pohlaví	Věk	Doba vykonávání dobrovolnické činnosti – roky	Dosavadní počet klientů
D1	muž	45	8	1
D2	muž	43	5	1
D3	muž	44	2	1
D4	muž	39	4	1
D5	muž	34	3	1

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

V tabulce č. 2 jsou uvedeny základní informace o dobrovolnících, kteří spolupracují s mladými dospělými z dětských domovů, a byly s nimi provedeny rozhovory v rámci výzkumné části diplomové práce. Ke zjištění základních sociodemografických informací posloužila úvodní část rozhovoru. Jedná se o informace týkající se věku, pohlaví, doby vykonávání dobrovolnické činnosti a dosavadní počet klientů, s kterými dobrovolník spolupracoval. Z důvodu zachování anonymity, kterou zaručuje informantům předem podepsaný informovaný souhlas (viz Příloha č. 1), nejsou uváděna jména, ani žádné jiné bližší informace.

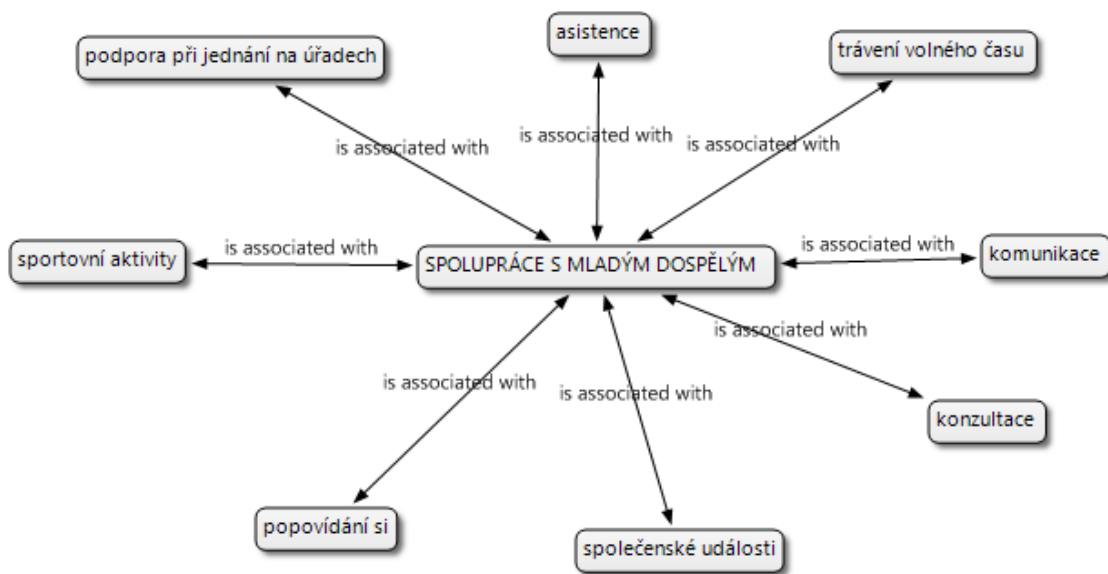
Pro výzkumný soubor dobrovolníků byly vytvořeny tyto kategorie:

- K1: Spolupráce s mladým dospělým
- K2: Prospěšnost
- K3: Bariéry
- K4: Rizika
- K5: Spolupráce s dětskými domovy

Výzkumu se zúčastnilo celkem 5 informantů. Kritérium pohlaví nebylo předem stanoveno, nicméně z oslovených potenciálních informantů se k účasti na výzkumu přihlásili pouze muži. Jednalo se o muže ve věku 34-45 let, působící v dobrovolnických a mentoringových projektech (Patron a Začni správně). Doba vykonávání dobrovolnické činnosti se pohybovala u jednotlivých informantů v rozmezí 3-8 let. Všichni informanti mají doposud zkušenost s jedním klientem, resp. mladým dospělým, ve všech případech s mladým chlapcem.

K1: Spolupráce s mladým dospělým

Schéma č. 5 ukazuje, jak probíhá spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým. Je znázorněno, jaké činnosti tato spolupráce zahrnuje, jak často a za jakých okolností se dobrovolník s mladým dospělým setkává.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

Informanti se shodovali v tom, že konkrétní činnost spolupráce s mladým dospělým není nijak přesně specifikovaná, přesto ale uvedli některé aktivity, které jsou pro spolupráci typické. Jako velmi významné se jeví obyčejné „popovídání si“ o běžných každodenních věcech, např. jak se mladý dospělý má, jaké má plány a „*co holky, zkrátka obyčejné klukochlapské věci*“, řekl D1 a zdůraznil: „*zkrátka být 1:1, což nebývá v dětském domově zvykem, není na to čas a prostor*“. Další důležité činnosti ve dvojici jsou volnočasové aktivity. Dle odpovědí informantů dvojice nejčastěji tráví čas v přírodě, účastní se různých sportovních aktivit, např. plavání a jízda na kole a chodí na kulturní a společenské akce, koncerty a výstavy.

Při plánování aktivit je kladen důraz na kompromis, např. D1 uvádí: „*Hledají se také věci, aktivity, které oba nějakým způsobem baví, někdy je ale učíme také to, že se např. půjdeme podívat na koncert, i když to kluka moc nebaví, tak chceme, aby šel s námi, a my na oplátku půjdeme s ním na fotbal, který zase třeba tolik nebaví nás*“. Při plánování aktivit s mladým dospělým je velmi důležitá komunikace, jak zdůraznil D5 a dodal, že standardně je na prvním místě zájem či potřeba mladého dospělého, pokud přijde s adekvátním nápadem na nějakou konkrétní činnost, která oběma z dvojice může něco

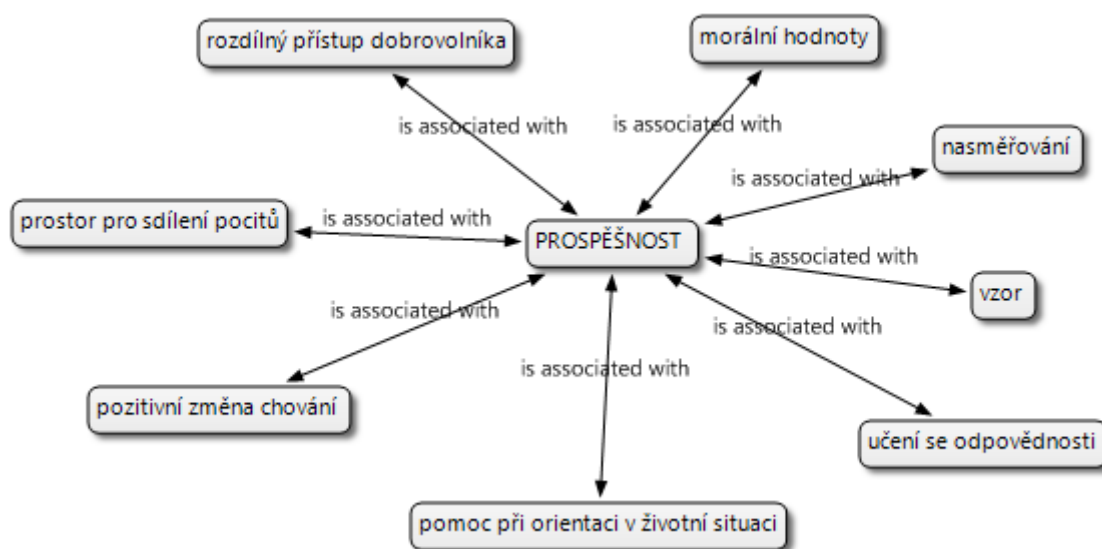
přinést. Občas je však nutné zvolit variantu, která je nezbytná, např. vyřizování potřebných věcí na úřadě apod.

Ze specifických činností dvojice výsledky ukazují na podporu mladého dospělého při obstarávání osobních záležitostí týkajících se budoucího samostatného života. Mladý dospělý však o případnou asistenci při jednání na úřadech musí projevit zájem. V případě zájmu mu dobrovolník či patron může poskytnout podporu nejen při hledání bydlení a zaměstnání, ale také při přípravě na pracovní pohovor, rozboru finanční situace, pomůže mu nastavit režim úspor a probírá s ním různé životní situace. D4 uvedl konkrétní případ, kdy mladému chlapci pomohl najít brigádu, při které si mladý chlapec upevní svoje pracovní návyky a prohloubí znalosti ze svého učebního oboru. Na konkrétním příkladu popsal svoji pomoc mladému dospělému i D2, který pomáhal chlapci se stěhováním po nevydařeném návratu k původní rodině. Pomohl mu najít si bydlení, lékaře a prostřednictvím dobrého přítele mladému dospělému zprostředkoval brigádu, aby si vydělal na první nájem. V rámci podpory při osamostatňování a sociálním začleňování mladých osob z dětských domovů je také důležitá pomoc sponzorů. D2 uvedl příklad nejmenované sponzorky, která pro chlapce uspořádala sbírku na pokrytí výdajů při zařizování domácnosti.

Odpovědi jednotlivých informantů se shodovaly v tom, že jde o individuální záležitost a setkávání dvojice se odvíjí dle aktuální potřeby a zájmu mladého dospělého, nicméně důležitým hlediskem je vzdálenost mezi patronem a chlapcem, jak ukazují výsledky. Při větší vzdálenosti je ovšem důležité a velmi potřebné udržovat kontakt v jakékoliv formě, např. prostřednictvím Facebooku či pravidelných telefonátů. Standardní frekvence setkávání je 1-3x za měsíc, podle možností a potřeb častěji. Kromě trávení volného času během týdne se dvojice mohou účastnit různých pobytových akcí, sportovního víkendu organizovaného dětským domovem apod. V některých případech má mladý dospělý možnost navštěvovat rodinu dobrovolníka, kde tráví třeba i celý víkend – je tomu tak v případě D3, který však podotkl vliv pandemie na běžnou frekvenci setkávání s mladým dospělým.

K2: Prospěšnost

Schéma č. 6 znázorňuje subjektivní pohledy informantů na význam spolupráce pro mladého dospělého a uvádí prospěšné stránky, které při této spolupráci spatřují.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

Největší hodnota spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého spočívá ve vedení mladého dospělého k odpovědnosti. D1 poukázal na to, že mladí dospělí z dětských domovů by měli být ujištěni, že je naprosto v pořádku, pokud si chtějí s někým popovídat o svých problémech a nemusí se bát říct si o pomoc. Přínos spolupráce mladého dospělého s dobrovolníkem je spatřován v nasměrování mladého dospělého správnou cestou do jeho samostatného života. Mladý chlapec získává někoho, na koho se může spolehnout. „*Myslím, že konkrétně v našem projektu měli kluci štěstí, že jim někdo ukázal cestu*“, sdělil D4 a uvedl konkrétní příklad zmíněného nasměrování, kdy chlapec z dětského domova snil o povolání hasiče a patron ho k jeho hasičskému snu nasměroval tak, že mu zařídil setkání s profesionálními hasiči a mladý chlapec následně vystudoval potřebnou školu a stal se sám profesionálním hasičem. „*Takže já věřím, že díky našemu projektu jsou dnes možná desítky kluků, kteří mají to štěstí, že jim někdo takhle pomohl s nasměrováním jejich života mimo komunitu*“ (D4).

Dobrovolník zprostředkovává mladému dospělému určitý vzor. Vzhledem k tomu, že všichni informanti byli muži, vyjadřovali se ohledně „kladného mužského vzoru“, který dětem z dětských domovů chybí. „*V dětském domově je personál přefeminizovanej, protože k těmto profesím muži nemají tak blízko*“ (D1). Mladým dospělým chybí právě

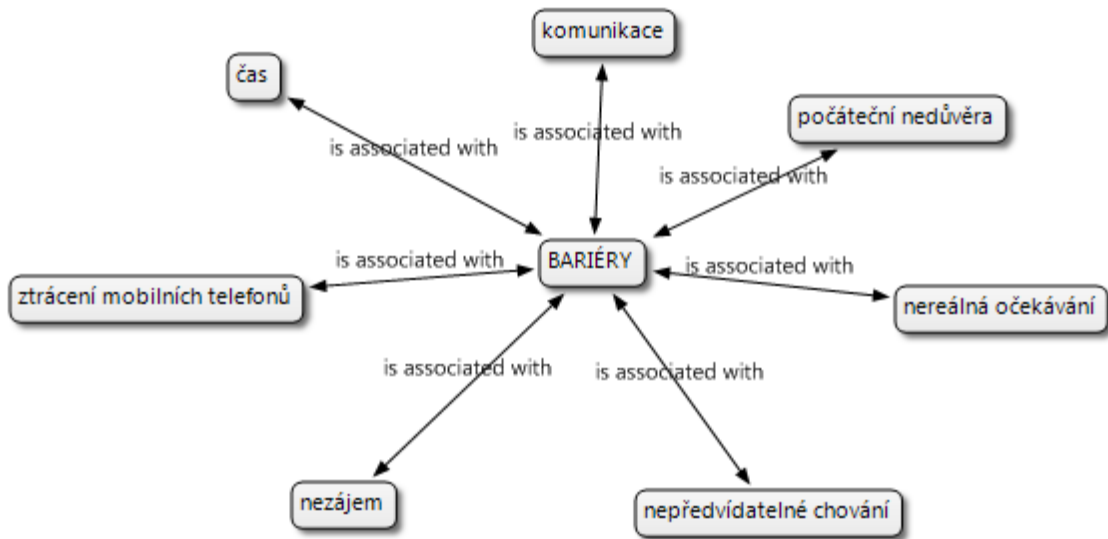
mužský vzor, který vedle nich žije a učí je různým činnostem. „*Klukům chybí takový intimní vztah 1:1, aniž by měli za zády další děti nebo vychovatele z dětského domova*“. Jednání patrona se od jednání vychovatelů v dětském domově liší tím, že patron nekontroluje, zda má chlapec hotové úkoly do školy, ale popovídá si s ním mezi čtyřma očima. Kladný mužský vzor může dobrovolník či patron mladému dospělému ukázat svým chováním a způsobem života, nebo také prostřednictvím své rodiny, kterou mladý dospělý navštěvuje.

Pro mladého dospělého je přínosné i pouhé „popovídání si“. Spolupráce s mladým dospělým je založena na přátelství a důvěře, a pokud se mladý dospělý dostane do nějaké složité situace, má se na koho obrátit. „*Určitým způsobem můžeme suplovat rodiče*“, zmínil D3. Pro mladého dospělého je významná pomoc při zorientování se v jeho situaci a konzultování oblastí týkajících se jeho blízké budoucnosti po opuštění dětského domova. Během spolupráce mladého dospělého s dobrovolníkem je na rozdíl od prostředí dětského domova čas a prostor na sdílení pocitů a radování se z dílčích úspěchů, což znamená dle D2 např. jít do cukrárny oslavit řidičský průkaz. Mezi přístupem dobrovolníka a přístupem vychovatelek v dětském domově je spatřován zásadní rozdíl, kdy patron nečeká u dveří, aby chlapce kontroloval, jak si vyplňuje žádost na úřadě – „*to je takový bachařský způsob, a to ti mladí dospělí nepotřebují*“ (D4). Přínosem pro mladého dospělého je zeptání se, zda si vyřídil na úřadě vše potřebné a v případě zájmu mu pomoci. Prospěšná je pro mladého dospělého asistence či podpora v určitých situacích, např. v přípravě na pracovní pohovor, v konzultování jeho finanční situace a nastavení rozpočtu.

Informanti se vyjadřovali i ohledně pozitivních změn v chování mladých dospělých. Je vyzpozorováno, že u mladých dospělých dochází ke změně morálních hodnot a pohledu na svět a jsou u nich spatřovány pozitivní změny v chování v rámci mezilidských vztahů. Dobrovolníci však spatřují přínosy dobrovolnické činnosti nejen u mladého dospělého, ale i u sebe samého.

K3: Bariéry

Schéma č. 7 zobrazuje možné bariéry spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

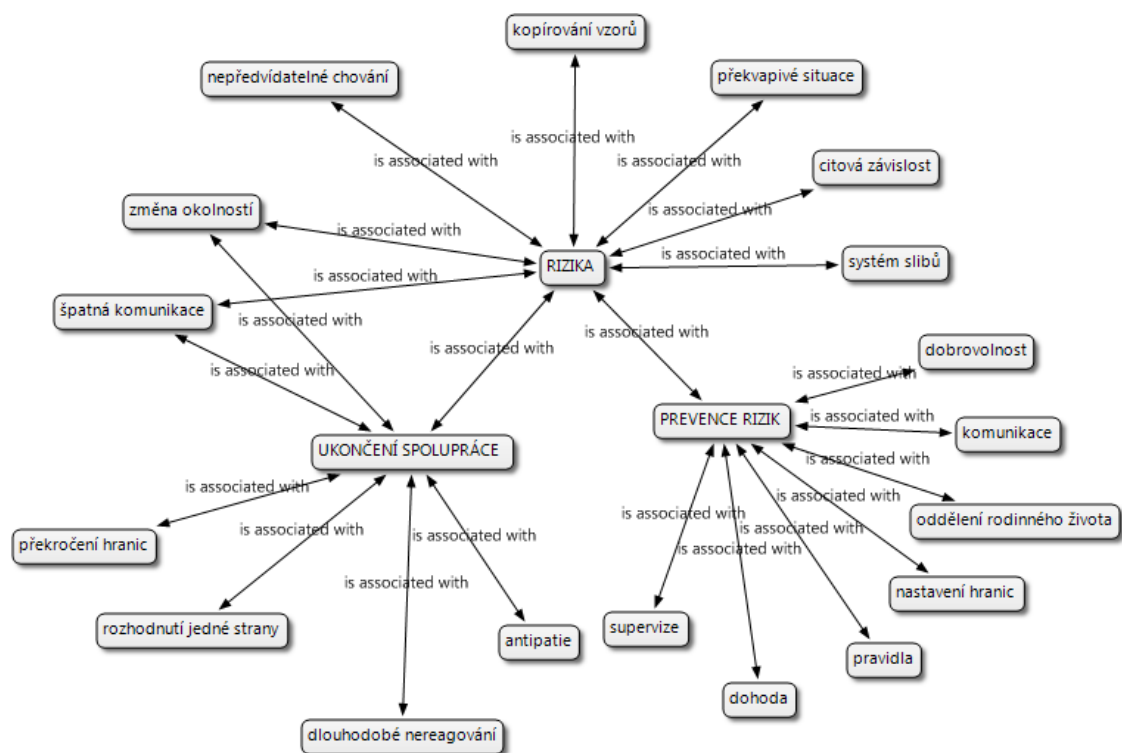
Informanti vysvětlovali, jaké bariéry nastávají při komunikaci s mladými dospělými. Bariérou v komunikaci s mladým dospělým může být zejména to, že mladí dospělí nepovažují za samozřejmost reagovat a odpovídat na zprávy. Dalším častým problémem mladých dospělých z dětských domovů je neustálé ztrácení mobilních telefonů. Dokud jsou v dětském domově, dají se zkontaktovat prostřednictvím vychovatelů a dalších pracovníků, ale ve chvíli, kdy ze zařízení odejdou, je obtížné se s nimi spojit.

Další bariérou spolupráce mladého dospělého a dobrovolníka je čas. „*Chtějí vše stihnout, špatně si organizují čas, ne vždy mají sebe a naše setkání na prvním místě*“, uvedl D3. Bariérou může být počáteční nedůvěřivost mladého dospělého. V rámci dobrovolnického vztahu je důležitá důvěra a pochopení toho, že vzájemné setkávání a trávení společného volného času bude pro mladého dospělého obohacující a že získá oporu, která mu může ukázat nový pohled na určité věci. Bariéru může znamenat počáteční nepochopení, nezájem, nebo obavy mladého dospělého se na něčem společném podílet. Nicméně postupem času mladého dospělého obavy opouští. K bariérám na začátku spolupráce s mladým dospělým lze zařadit i nutnou míru opatrnosti ze strany dobrovolníka. „*Je možné riziko různých obvinění např. ze znásilnění či zneužití, riziko okradení nebo předání a šíření osobních informací někomu jinému*“. Obvinění z krádeže může však přijít i ze strany svěřence.

Bariéru může představovat i přílišná závislost mladého dospělého na dobrovolníkovi. D4 zmínil i nereálná očekávání mladého dospělého: „*Jako velkou bariéru vnímám nereálné očekávání mladého dospělého, že by si mohl myslet, že nachází novou rodinu se vším všudy, mohl by také žárlit, že se věnují více své rodině než jemu*“. D1 popsal opačnou situaci, kdy se dobrovolník příliš upíná na vzájemné setkávání s mladým dospělým a vybuduje si k němu téměř rodičovský vztah: „*V žádném případě to není vztah jako k vlastnímu dítěti, ten vztah je daleko povrchnější, ale jsou tam nějaké emoce a závazek a nějaká odpovědnost vůči mladému dospělému*“.

K4: Rizika

Schéma č. 8 znázorňuje možná rizika spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého. Jsou vyobrazeny způsoby, jak je možné rizikům předcházet a důvody, kvůli kterým může být spolupráce ukončena.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

Za nejčastější riziko spolupráce s mladým dospělým je považováno to, že mladí lidé něco slíbí a nedodrží, což označil D1 za tzv. systém slibů, v němž děti z dětských domovů vyrůstají odmalička. „*Je to takový svět nesplněných slibů a oni to tomu světu vrací zpátky, a přitom jenom kopírují nějaké vzory – to, co vidí kolem sebe*“. Děti z dětských domovů za sebou mají různé životní situace, přičemž je častým problémem jejich nedůvěřivost

k cizím lidem. Riziko mohou dále znamenat nepředvídatelné situace, které během spolupráce s mladým dospělým mohou nastat. Na základě svých zkušeností D2 uvedl, že ho občas mladý člověk, s kterým spolupracuje, příjemně překvapí či šokuje a uvedl porovnání s vlastním dítětem, u kterého většinou ví, co čekat, ale s mladým dospělým z dětského domova nikoliv. *„Jelikož my se s touto cílovou skupinou dětí setkáváme v jejich 16-17 letech, a do té doby jsme o nich nevěděli vůbec nic, čím si prošli, jaký měli život, nevíme, jak by mohli reagovat na určité situace“*.

Prevence rizik

Schéma č. 8 ukazuje, jaké nástroje dobrovolníci využívají k předcházení případným rizikům při spolupráci s mladým dospělým.

Informanti vysvětlovali, jakým způsobem se snaží předcházet problémovým situacím v dobrovolnickém vztahu s mladým dospělým. Důležitým prvkem je opět komunikace v dobrovolnickém vztahu. Mladý dospělý by si měl být vědom své dobrovolnosti, přičemž je nutné si na začátku spolupráce nastavit určité hranice, vysvětlit si vzájemné pocity a očekávání. Nezbytné je také oddělení rodinného života od dobrovolnického vztahu. D1 vysvětlil, jakým způsobem se stanovují pravidla v rámci dobrovolnické spolupráce, a sdělil, že na začátku dvojice vyplňuje předepsanou dohodu, která sice nemá žádnou morální hodnotu, ale učí mladé dospělé nějakému závazku. *„Nějaká mini pravidla tam nastavená jsou, ale není to o tom, že mácháme mladému člověku před očima nějakým seznamem pravidel – to by znamenalo, že je v nějakém systému“*. Dobrovolník chce však mladým osobám naopak ukázat cestu mimo systém.

Významným nástrojem napomáhajícím prevenci rizik je supervize. Dobrovolník se může poradit s ostatními dobrovolníky, jak se v určitých situacích zachovat nebo jak jim předcházet. Na pravidelných supervizích se dobrovolník setkává jak s dalšími dobrovolníky, případně garanty projektu, tak s psychology a lektory. I přes existenci pravidelných supervizí však některé dvojice musely ukončit spolupráci s mladým dospělým.

Ukončení spolupráce

Mohou nastat situace, které zapříčiní ukončení spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým. Spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým může skončit, pokud se jeden z nich rozhodne z nějakého důvodu spolupráci ukončit. D4 upozornil, že u mladých lidí z dětských domovů bývá častým problémem, *„že to neřekne, nechá to tzv. vyhnít“* a

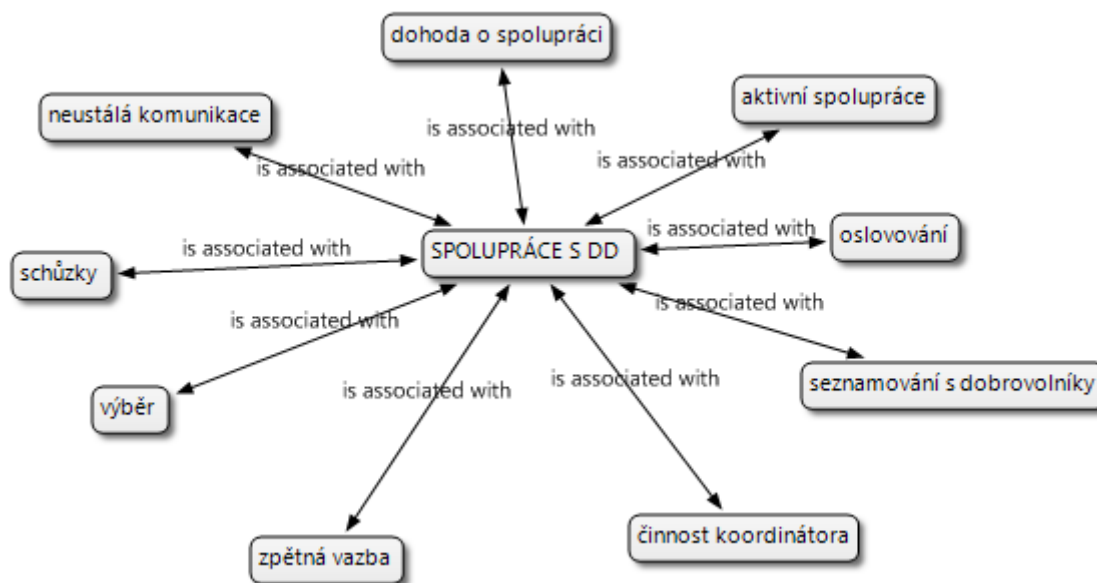
nereaguje na zprávy, proto je nutné, pokud se rozhodne spolupráci ukončit dobrovolník nebo patron, aby to mladému chlapci či dívce oznámil, aby si uvědomili, že takto se životní situace řeší.

Mezi možné důvody vedoucí k ukončení spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého lze zahrnout již zmíněnou špatnou komunikaci mezi dobrovolníkem a mladým dospělým, kdy se mladý dospělý delší dobu neozve a nereaguje na zprávy od dobrovolníka. Nereagování mladého dospělého může dobrovolníka od spolupráce odradit a nemusí v ní chtít dále pokračovat. K ukončení spolupráce může vést situace, kdy si dvojice povahově či názorově nesesedne již na samém začátku. Právě kvůli těmto případným nedorozuměním se pořádá seznamovací víkend, kde se dávají dohromady dvojice, které si navzájem vyhovují.

Mezi důvody ukončení spolupráce může patřit i situace, kdy dobrovolnický vztah přesáhne určité hranice: „*Vztah může přesáhnout hranice takovým způsobem, že např. dobrovolník začne vnímat mladého dospělého jako rodinného příslušníka a citově se na něj upne*“, uvedl D2. K ukončení spolupráce vedou také různé změny okolností, jako např. navýšení pracovních povinností dobrovolníka, zdravotní důvody dobrovolníka nebo člena rodiny, stěhování jednoho z dvojice či změna v rodinném životě, kterou dobrovolník nedokáže skloubit s dobrovolnickým vztahem. K ukončení spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého dochází velmi zřídka, avšak stává se, že v rámci dobrovolnického programu dojde k výměně dvojic.

K5: Spolupráce s dětskými domovy

Schéma č. 9 znázorňuje specifika spolupráce dobrovolnických organizací s dětskými domovy.

Zdroj: vlastní výzkum (2021)

Informanti popisovali, jakým způsobem probíhá spolupráce mezi jejich dobrovolnickým programem či projektem a dětským domovem. Převážná část informantů popisovala, že dětské domovy si dobrovolnické programy samy vybírají a oslovují je nebo je kontaktují přímo organizace či konkrétní program za účelem výběru potenciálních klientů. Ve většině případů organizace, pod kterou spadá dobrovolnický projekt, spolupracuje s dětskými domovy a oslovuje dospívající, odpovídající požadované věkové kategorii, kteří mají zájem o spolupráci. Dětský domov vyhledává neziskové organizace a projekty dle toho, zda jsou v domově v danou dobu nějací dospívající připravující se na odchod z dětského domova. Významnou roli v této oblasti zastávají koordinátoři dobrovolnictví, kteří v daném regionu navštěvují dětské domovy, jež mají o zapojení do nabízeného projektu zájem. Koordinátoři jednají s vedením a jednotlivými vychovatelkami a představují veškeré možnosti, které mohou pro daný dětský domov nabídnout. Zároveň pracují s dětmi, které o spolupráci mají zájem a vysvětlují jim, že mají možnost využít pomoc se zajištěním bydlení, práce, ale také třeba s vyřízením řidičského průkazu. Mimo jiné existují různé organizace, které rozvíjejí talent u nadaných dětí v domovech např. vydáním CD, účinkováním na kulturních akcích, pořádáním letních kempů, pravidelných setkání a školení.

Daný dobrovolnický program mohou kontaktovat sami mladí lidé, a pokud se domluví dětský domov s organizací o zahájení spolupráce, je sepsána dohoda o spolupráci mezi dobrovolníky a dětským domovem. Pokud je mladé osobě méně než 18 let, realizace programu podléhá poměrně přísným pravidlům. Nezbytná je důkladná příprava dobrovolníků před samotným zahájením spolupráce s mladým dospělým, kdy se dobrovolníci účastní vstupního pohovoru v dobrovolnickém programu, absolvují školení, kurzy, seznamují se s vybranými mladými osobami a účastní se prvních schůzek v dětském domově, které se stávají postupně pravidelnými. Po celou dobu funguje zpětná vazba mezi dobrovolnickým programem a dětským domovem a probíhá neustálá komunikace s vychovateli a dalšími zainteresovanými osobami. D3 sdělil, že v rámci programu, kterého se účastní, trvá spolupráce mladého dospělého a dobrovolníka přibližně tři roky, ale mnohdy přetrvává i déle. D5 shrnul problematiku spolupráce s dětskými domovy a uvedl příklad oslovení organizace ze strany dětského domova: *„Dětské domovy jsou z naší spolupráce nadšeny, často třeba volají, jestli nemáme nějakého dospěláka pro mladého chlapce k 16. narozeninám“*.

5 Diskuse

Nejdříve bych chtěla vyjádřit své pocity z provedeného výzkumu, který byl ovlivněn celosvětovou pandemií COVID-19. Původním záměrem bylo vést rozhovory s vyšším počtem informantů, avšak vzhledem k již zmíněné pandemii nebylo možné se s více informanty spojit. Přes počáteční obavy ohledně nízkého počtu informantů však došlo k naplnění výzkumných otázek a cílů z důvodu opakujících se odpovědí jednotlivých informantů, které byly pro účel výzkumu vyčerpávající.

Tato diplomová práce se zabývá problematikou dobrovolnictví, konkrétně jeho využitím jako možného nástroje při sociálním začleňování. Hlavním cílem práce bylo identifikovat roli dobrovolníka při začleňování dítěte odcházejícího z dětského domova do společnosti. Na základě získaných informací z odborné literatury bylo předpokládáno, že je to právě dobrovolník, kdo hraje významnou roli při sociální integraci dítěte z dětského domova do společnosti. Zkušenosti z praxe v dětském domově mé předpoklady doplnily o zjištění, že v dětských domovech nejsou podmínky pro individuální přístup ke každému dítěti, ani na důkladnou přípravu dospívajících dětí na odchod ze zařízení. I přesto, že Běhounková (2012) zdůrazňuje, že příprava dítěte na vstup do samostatného života by měla probíhat v dětském domově zpravidla systematicky a dlouhodobě, sociální pracovníci ani vychovatelé nemají potřebný čas a mnohdy ani kompetence k přípravě mladých dospělých na samostatný život. Realizace výzkumu, přesněji uskutečnění rozhovorů s dobrovolníky a sociálními pracovníky, přispělo k potvrzení předpokladu ohledně významnosti role dobrovolníka při sociálním začleňování dítěte z dětského domova do společnosti. Role dobrovolníka je významná zejména svou rozdílností oproti roli vychovatelů a sociálních pracovníků v dětském domově. Dobrovolník ve vztahu k mladému dospělému nezastává roli rodiče, učitele, terapeuta či psychologa, ale je provázející osobou a mentorem mladého dospělého na jeho ne vždy jednoduché cestě směřující k osamostatnění a integraci do běžné společnosti.

Dílčím cílem bylo zjistit specifika spolupráce dětských domovů s dobrovolnickými programy a dalšími projekty zaměřenými na podporu sociálního začlenění dítěte odcházejícího z dětského domova. Tento cíl navazuje na hlavní cíl, přičemž dětské domovy se stále častěji zapojují do různých podpůrných a dobrovolnických programů určených k přípravě dětí na odchod z ústavního zařízení. Obvykle koordinátoři dobrovolnictví či garanti dobrovolnického projektu oslovují dětské domovy sami

převážně formou osobního setkání, kdy navštěvují jednotlivé dětské domovy v daném kraji. Spolupráce dětských domovů a dobrovolnických organizací se také odvíjí dle angažovanosti kompetentních pracovníků z dětských domovů. Vždy záleží na společném projednávání a zájmu o účast v dobrovolnických projektech a na tom, zda např. některý z pracovníků přijde s návrhem zajímavého projektu, do kterého by se dětský domov mohl zapojit. Některým dětským domovům stojí v cestě ke spolupráci vzdálenost a špatná dostupnost dobrovolnické organizace, jelikož některé organizace realizují své programy pouze v určitých krajích. Sociální pracovníci oceňují rozmanitost dobrovolnických programů, s čímž se ztotožňují, avšak myslím si, že nabídka těchto programů stále není dostatečně rozvinutá. Souhlasím s názorem jednoho z informantů, který podotkl, že i přes současný rozvoj neziskových organizací a dobrovolnických programů zaměřených na podporu dětí z dětských domovů některé organizace stále nenašly odvahu směřovat svoji činnost na pouhou přítomnost dětem, ale poskytují dětem adresnou pomoc, která bývá ve většině případů krátkodobějšího rázu, byť je neméně potřebná.

Na základě těchto cílů byly stanoveny čtyři výzkumné otázky, na které se nalézaly odpovědi prostřednictvím rozhovorů se sociálními pracovníci z dětských domovů a s dobrovolníky, kteří v rámci dobrovolnických programů a projektů spolupracují s mladými osobami připravujícími se na odchod z dětského domova a budoucí samostatný život.

Jak zmiňuje Doubková (2021), následná péče o mladé dospělé vycházející z dětských domovů je nejednotná a roztržitá. Badinková (2014) upozorňuje na skutečnost, že většinová společnost příliš neusnadňuje mladým lidem opouštějícím ústavní zařízení jejich resocializaci. Jak uvádí Chábová (2020), ročně opouští dětské domovy přibližně tři stovky mladých osob a více než polovina z nich se do společnosti začlení jen s velkými obtížemi. Autorka zdůrazňuje, že sociální pracovníci mnohdy nemají čas probrat s dospívajícími dětmi celou řadu oblastí, např. jak komunikovat s úřady, základy finanční gramotnosti, rozvoj osobnosti či péči o domácnost.

Přes pozitivní hodnocení a spokojenost sociálních pracovníků s využíváním dobrovolnických programů a projektů je patrný jejich zkreslený pohled na spolupráci dobrovolníka a mladého dospělého. Výsledky výzkumu přinesly zajímavé porovnání mezi odpověďmi sociálního pracovníka a dobrovolníka, které se odvíjí dle dosavadních zkušeností jednotlivých informantů. Dle zjištěných dat se informovanost sociálních

pracovníků o dobrovolnické spolupráci odvíjí dle délky praxe na pozici sociálního pracovníka v dětském domově. Např. sociální pracovníce, která působí v dětském domově 23 let, má větší povědomí o efektivních dobrovolnických projektech, orientuje se v aktivitách dobrovolnické spolupráce apod. Oproti tomu sociální pracovníce s kratší praxí mají představy o tom, že role dobrovolníka spočívá zejména v doprovázení mladého dospělého na úřad a v nacvičování praktických dovedností. Dobrovolníci však na základě svých praktických zkušeností v rámci spolupráce s mladými dospělými z dětských domovů poskytují reálnou představu o dobrovolnickém vztahu. Objasňují, že spolupráce s mladým dospělým nemusí zahrnovat konkrétní aktivity, ale že dobrovolník poskytuje podporu mladé osobě svou pouhou přítomností a skutečností, že má po boku někoho, na koho se může spolehnout a obrátit v případě obtíží. Neméně významnou činností podporující sociální začlenění mladého dospělého je praktický nácvik dovedností, s čímž se shoduje Pacnerová et al. (2015), dle které jsou nejdůležitějšími oblastmi v přípravě bydlení, vzdělávání, správa financí, přístup ke zdravotním službám, možnosti finanční podpory, jednání s úřady, možnosti následné podpory a poradenství atd. Pro mladé dospělé mají dle Dalyho a Gilligana (2005) zvláštní hodnotu při sociálním začleňování volnočasové aktivity uskutečňované s dobrovolníkem, resp. doprovázející dospělou osobou. Petr (2021) dodává, že při společně tráveném čase dobrovolník mladému dospělému ukazuje zdravé modely chování a předává sociální kompetence. Nicméně, stejně jako v případě sociálních pracovníků, tak i u dobrovolníků se zkušenosti a orientace ve specifických potřebách cílové skupiny dospívajících z dětských domovů odvíjí od délky dobrovolnické praxe.

Z odpovědí sociálních pracovníků z dětských domovů je patrné, že dětské domovy mají pozitivní a v mnoha případech dlouhodobé zkušenosti s využíváním dobrovolnických projektů a programů. Dětské domovy nejčastěji oslovují přímo konkrétní organizace na základě toho, zda se v dětském domově vyskytuje cílová skupina dospívajících a mladých osob připravujících se na samostatný život. Dětské domovy však také samy vyhledávají potenciální dobrovolnické projekty, do kterých by se chtěly zapojit. Z výzkumu však vyplynulo, že vždy záleží na iniciativě konkrétního dětského domova, zda se do nějakého dobrovolnického projektu zapojí či nikoliv. Jak tedy dosáhnout toho, aby každé dítě z dětského domova mělo možnost spolupracovat s dobrovolníkem, který ho nasměruje správnou cestou životem mimo dětský domov? Tyto osoby se, jak zmiňuje Chábová (2020), nemají na koho obrátit a jsou bez podpory a pomoci. Z toho důvodu zástupci

neziskových organizací a další instituce volají po zákonném zakotvení pomoci všem mladým dospělým, kteří opouštějí dětský domov, a to v podobě kurátora či patrona.

Zjištěná data ukazují prospěšnost spolupráce mladého dospělého a dobrovolníka či patrona. Je zřejmé, že právě dobrovolnické a neziskové organizace mají více propracovanou systematickou přípravu a podporu dětí z dětských domovů při odchodu ze zařízení. Avšak dobrovolnických projektů se účastní pouze některé dětské domovy v České republice a ve společnosti stále převažuje množství mladých lidí, kteří se po odchodu ústavního zařízení potýkají s nezaměstnaností, nevhodným či žádným bydlením, dluhy či určitou formou závislosti. Vystává tedy otázka, jak vyřešit situaci mladých dospělých, u kterých po odchodu z dětského domova nedošlo k úspěšnému sociálnímu začlenění? V České republice pro mladé osoby opouštějící dětský domov není vytvořen komplexní, finančně podporovaný a státem garantovaný systém podpory, který by překlenoval podporu a péči v dětském domově a poskytoval této skupině osob oporu v samostatném životě po jeho opuštění. Svobodová (2007) uvádí, že podle uskutečněných výzkumů se průměrný věk, ve kterém se mladý člověk osamostatňuje, posouvá vysoko nad hranici dosažení věku plnoletosti, a to v rozmezí 24 – 27 let. Běhounková (2012) vysvětluje, že oproti dětem vyrůstajícím ve své rodině se děti v dětském domově připravují na odchod z domova cíleně na základě individuálního plánu, přičemž od 15 let věku je tento proces přípravy intenzivnější v nábízení praktických dovedností a znalostí. Jak zmiňuje Sobotková (2014), mladí lidé opouštějící dětský domov jsou vystaveni situacím, které jejich vrstevníci zdaleka nemusí řešit. Autorka zdůrazňuje, že dosažení právně vymezené dospělosti, tedy věku 18 let, nemusí znamenat, že je člověk na vstup do dospělého života připraven i v psychologické rovině, která zahrnuje dosažení určitého stupně osobnostní zralosti, odpoutání se ze závislosti na pečovateli, nebo například přijetí zodpovědnosti za vlastní jednání a jeho důsledky. Jak uvádí Kollárová et al. (2011), mladí dospělí z dětských domovů se obtížně přizpůsobují různým druhům situací. Kromě přílišné fixace mladého dospělého na vychovatele či dobrovolníka mohou znamenat riziko při spolupráci i posttraumatické problémy mladých dospělých z dětských domovů. Jak uvádí Jackson a Cameron et al. (2012), posttraumatické problémy mladých dospělých ve většině případů vyplývají z prostředí, v kterém vyrůstali, a kdy se oba nebo jeden z rodičů potýkali s různými typy závislostí nebo trpěli duševní poruchou. I po dovršení zletilosti však mladý dospělý může v dětském domově zůstat, např. z důvodu dokončení studia. Ani delší pobyt v dětském domově však, jak podotýká Chábová (2020),

nezaručuje, že bude mladý dospělý připravený na odchod a samostatný život, jelikož v zařízeních není kapacita na intenzivnější přípravu dětí na samostatný život a neexistují ani žádné metodiky a doporučení, jak by taková příprava měla vypadat. Vychovatelky se snaží s mladými dospělými pracovat a připravovat je na budoucí samostatný život, avšak jsou zatíženy administrativními úkony a není možné se věnovat každému individuálně. Dále se dítěti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí poskytuje poradenská pomoc se zajištěním bydlení a práce a po opuštění zařízení je mu poskytována poradenská pomoc při řešení tíživých životních situací, avšak mladí dospělí tuto formu pomoci využívají velmi zřídka. Z toho důvodu se dětské domovy zapojují do dobrovolnických projektů, kdy s mladým dospělým spolupracuje tzv. doprovázející osoba, která mu pomáhá se začleněním do společnosti a s navyknutím na běžný život mimo ústavní výchovu. Hill a Westrip (2010) popisují, že mladý jedinec prostřednictvím dobrovolnického programu získává síť podpory, ze které může čerpat, tzn. navazuje spolupráci s dobrovolníkem, aby mu pomohl vyrovnat se s obtížnými a stresujícími situacemi ohledně budoucího samostatného života. Daly a Gilligan (2005) se domnívají, že dospělí, jenž s mladými osobami z dětských domovů spolupracují, jim poskytují na rozdíl od jejich biologických rodičů jakýsi vzor, a kromě toho, že jim pomáhají s integrací do běžné společnosti, rozšiřují jejich sociální síť. Běhounková (2012) zdůrazňuje, že odchod ze zařízení přináší každému jedinci plnou zodpovědnost za svůj život a dospělý jedinec tímto přebírá za dětský domov veškeré rozhodování za svou osobu. Jelikož není vždy jednoduché se s těmito novými skutečnostmi vypořádat, považuje autorka za důležité, aby měl každý mladý člověk možnost obrátit se na někoho, kdo mu bude zprvu intenzivní podporou a následně podporou poradenskou. Tuto formu podpory mladému dospělému poskytuje právě dobrovolník či patron formou společného setkávání a konzultování oblastí týkajících se budoucího samostatného života.

Z rozhovorů bylo získáno i velké množství informací nad rámec výzkumných otázek. Zejména rozhovory s dobrovolníky, kteří spolupracují s mladými dospělými z dětských domovů již několik let, přinesly zajímavá zjištění a postřehy. Zajímavý je například postřeh ohledně toho, že dobrovolnická spolupráce přináší obohacení nejen mladému dospělému, ale i dobrovolníkovi. Jak vyplynulo z výpovědí informantů, spolupráce s mladým dospělým vytrhne dobrovolníka z jeho stereotypů a určitým způsobem posouvá jeho myšlení. Není to pouze dobrovolník, který poskytuje vzor mladému dospělému, ale dvojice se navzájem obohacuje a jsou situace, ve kterých se dobrovolník může učit od

mladého dospělého. Jak zmiňuje Petr (2021), dochází k vzájemnému mezigeneračnímu obohacení a propojují se světy, které by se jinak nepotkaly.

Na základě zjištěných dat z položených rozhovorů se sociálními pracovníci a dobrovolníky vyloučily odpovědi na následující výzkumné otázky:

1. Jakým způsobem se dobrovolník podílí na sociálním začleňování dítěte odcházejícího z dětského domova?

Dobrovolník přispívá k úspěšnému sociálnímu začlenění mladého dospělého především svou přítomností. Poskytuje mladému dospělému podporu při řešení jeho situace, konzultuje s ním oblasti týkající se budoucího samostatného života a v případě zájmu ho doprovází při vyřizování osobních záležitostí na úřadě. Neméně významnou činností podporující sociální začlenění mladého dospělého je praktický nácvik dovedností. Převážná část informantů volnočasové aktivity také řadí mezi součást spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého, ale vyzdvihují důležitost kompromisu při jejich plánování, nikoliv pouze upřednostňování zájmu mladého dospělého.

2. Jaký význam má spolupráce s dobrovolníkem pro dítě odcházející z dětského domova?

Dobrovolník znamená pro mladého dospělého pevný bod v životě, o který se může kdykoliv opřít. Na rozdíl od dětského domova poskytuje mladému dospělému prostor pro sdílení pocitů a dílčích úspěchů. Dobrovolník je pro mladého dospělého vzorem, díky němuž se mladý dospělý lépe orientuje v různých oblastech, zlepšuje své komunikační dovednosti v rámci mezilidských vztahů, získává určité morální hodnoty a nový pohled na svět.

3. Jaká rizika hrozí při dobrovolnické činnosti s dítětem odcházejícím z dětského domova?

Za nejčastější riziko lze považovat zejména přílišnou fixaci mladého dospělého na dobrovolníka, ale i upnutí dobrovolníka na mladého dospělého. Častým rizikem jsou také posttraumatické problémy mladých dospělých a nespolehlivost. Mám stejný názor jako jeden z informantů, který se na základě svých zkušeností domnívá, že tyto mladé osoby v mnoha případech pouze kopírují chování svých rodičů. S kopírováním chování rodičů souvisí i již zmíněná nespolehlivost. Zajímavý pohled na tuto problematiku poskytl

informant, dle kterého je nespolehlivost způsobena „světem nesplněných slibů“, ve kterém děti z dětských domovů vyrůstaly.

4. Jak se staví dětské domovy k zapojování do projektů zaměřených na podporu integrace dítěte do společnosti?

Dětské domovy se aktivně zapojují do dobrovolnických projektů, podporují jakýkoliv pozitivní kontakt dítěte a působení dobrovolníka považují za významný nástroj sociálního začlenění mladého dospělého do společnosti. Domnívám se však, že s dobrovolnickými organizacemi spolupracuje stále malé množství dětských domovů, což by se mělo změnit a mělo by dojít k zavedení povinného zapojování do programů podporujících sociální začlenění mladých dospělých odcházejících z dětských domovů

Na závěr bych chtěla uvést mé doporučení, jak zlepšit systém péče o mladé dospělé z dětských domovů. Navrhuji, aby zapojování do dobrovolnických či mentoringových programů či projektů podporujících sociální začlenění dětí z dětských domovů bylo pro všechny dětské domovy povinné. Nabídka dobrovolnických projektů by se mohla do budoucna rozšířit o projekty podobného typu jako je projekt Patron. Nejlepším řešením by byla garantovaná možnost podpory dobrovolníka či patrona pro každého mladého dospělého, nicméně tato myšlenka se zdá nerealizovatelná vzhledem k nedostatku dobrovolníků v této oblasti. Například projekt Patron spolupracuje s dětskými domovy zatím především ve Středočeském, Libereckém a Plzeňském kraji, avšak cílem je postupně rozšířit projekt po ČR tak, aby fungoval v každém kraji s podporou místních firem a institucí a s patrony z příslušné lokality. Dále by bylo vhodné zaměřit pozornost garantů či lektorů dobrovolnických projektů na komunikaci se sociálními pracovníky z dětských domovů za účelem zlepšení informovanosti ohledně dobrovolnické spolupráce a výběru vhodných dobrovolnických projektů dle potřeb a možností konkrétních dospívajících osob v dětském domově. Pozornost by měla být také věnována vzniku většího počtu startovacích sociálních bytů pro mladé dospělé z dětských domovů, přičemž by částka nájemného měla být uzpůsobena finanční situaci těchto osob. Otázkou však je, zda mladé osoby z dětských domovů mají o možnost bydlení ve startovacích bytech zájem vzhledem k nízkému zájmu o podobný typ ubytování v domech na půl cesty. Spousta z nich touží po úplné svobodě, hledají bydlení v pronajatých bytech od soukromých majitelů a vzhledem k tomu, že nedokážou hospodařit s finančními prostředky, nemají postupem času peníze na nájem a následně o bydlení přicházejí.

6 Závěr

Diplomová práce je zaměřena na dobrovolnictví jako možný nástroj sociálního začleňování. Hlavním cílem byla identifikace role dobrovolníka při začleňování dítěte odcházejícího z dětského domova do společnosti. Dílčím cílem bylo zjištění specifik spolupráce dětských domovů s dobrovolnickými programy a dalšími projekty zaměřenými na podporu sociálního začlenění dítěte odcházejícího z dětského domova.

Domnívám se, že cíle práce byly naplněny, ale zároveň jsem si vědoma svých omezení z hlediska, které vychází z mé výzkumné role a omezení z hlediska realizace výzkumu převážně online formou. Jsem velmi vděčná jak sociálním pracovnícům z dětských domovů, které si udělaly čas a přizpůsobily své technické podmínky k online setkání, tak dobrovolníkům a patronům, jenž spolupracují s mladými dospělými odcházejícími z dětských domovů. I přes zmíněná omezení bylo využití online formy velmi přínosné a obohacující.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že role dobrovolníka při sociálním začleňování mladého dospělého z dětského domova je významná. Dobrovolník nezastává ve vztahu k mladému dospělému roli terapeuta, psychologa, ani rodiče, ale je doprovázející osobou a mentorem, a oproti vychovatelům v dětském domově se mladému jedinci může věnovat individuálně a pro společné setkávání má dostatek času a vhodný prostor. V dětském domově se mladí dospělí potýkají s autoritou, kdežto dobrovolník je pro ně rovnocenným partnerem. Dětské domovy se aktivně zapojují do dobrovolnických programů a projektů, ovšem veškerá spolupráce s dobrovolnickými organizacemi se odvíjí dle komunikace na úrovni týmu pracovníků dětského domova a dalších okolností, např. dostupnosti a vzdálenosti dobrovolnické organizace. S ohledem na pozitivní přínos dobrovolnické spolupráce by však bylo vhodné zapojovat co nejvíce mladých dospělých do podpůrných programů zaměřených na sociální integraci jedince.

Tato diplomová práce může sloužit jako informační materiál pro dětské domovy, které zvažují účast v některém z dobrovolnických projektů. Diplomová práce může být využita i jako propagační materiál pro veřejnost a může tak oslovit potenciální dobrovolníky z řad veřejnosti.

7 Seznam použitých zdrojů

1. AGULNIK, P. eds. 2002. *Understanding Social Exclusion*, Oxford University Press. 274 p. ISBN 0-19-925194-0.
2. *Akreditace*, 2016. [online]. MVČR. Odbor bezpečnostní politiky a prevence kriminality. [cit. 2020-12-30]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/dobrovolnicka-sluzba-akreditace.aspx?q=Y2hudW09Mg%3D%3D>.
3. BADINKOVÁ, R., 2014. Problematika samostatného života po odchodu z dětského domova. Hradec Králové: UHK PF.
4. BACHKIROVA, T., et al., 2011. *Coaching and mentoring supervision*. Open University Press. 312 p., ISBN-13: 978-0335242987.
5. BAKOŠOVÁ, T., 2013. *Motivace a bariéry v dobrovolnictví*. Brno: Masarykova univerzita. FSS.
6. BROŽ, M., KINTLOVÁ, P., TOUŠEK, L., 2007. *Kdo drží Černého Petra. Sociální vyloučení v Liberci, Plzni a Ústí nad Labem*. [online]. Praha: Člověk v tísní – společnost při České televizi. [cit. 2021-03-20]. ISBN 978-80-86961-27-9. Dostupné z: https://www.epolis.cz/download/pdf/materials_83_1.pdf
7. BRUMOVSKÁ, T., MÁLKOVÁ SEIDLOVÁ, G., 2010. *Mentoring: Výchova k profesionálnímu dobrovolnictví*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 978-80-7367-772-5
8. BULOVÁ, M. et al., 2018. *Svět dobrovolnictví: kde začít a kam dál*. [online]. Jihlava: KOUS Vysočina. Dostupné z: <https://www.kous.cz/images/dokumenty/svet-dobrovolnictvi.pdf>
9. BYRNE, D., 2005. *Social Exclusion*. 2. issue. Open University Press. 216 p. ISBN 0-335 21594-7.
10. *Centre for European Volunteering*, © 2020. [online]. [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: <https://www.europeanvolunteercentre.org/>
11. ČECHOVÁ, G., 2003. Je třeba supervize pro dobrovolníky? In: *Průvodce dobrovolnictvím pro neziskové organizace*. Praha: Hestia, s 7-8. Dostupné z:

<https://www.hest.cz/cz/pro-organizace/metodiky-ke-stazeni>

12. DALY, F., A GILLIGAN, R. 2005. *Lives in Foster Care: The educational and support experiences of young people aged 13–14 years in long-term foster care.* Dublin: Children’s Research Centre
13. DEKKER, P., HALMAN, L., 2003. *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives.* New York: Plenum Publishers. ISBN 0-306-47737-8.
14. *Dlouhodobá vize resortu práce a sociálních věcí pro oblast sociálního začleňování,* 2012 [online]. MPSV. [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Dlouhodobá_vize_MPSV_pro_oblast_socialniho_zaclenovani.pdf/014ca163-11e2-fbd5-5bac-999c937410c4
15. *Dobrovolnické centrum Kladno,* z.s. © 2020. [online]. [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: <https://www.dckladno.cz>
16. *Dobrovolnictví,* 2012. [online]. Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2020-12-30]. Dostupné z: https://www.nahradnirodina.cz/ustavni_pece.html.
17. DOHERTY, A., 2009. „The Volunteer Legacy of a Major Sport Event“. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events* 1 (3), 185–207, doi: 10.1080/19407960903204356
18. DOSTÁL, J., 2013. *Dobrovolnictví jako fenomén 21. století* [online]. Brno: Masarykova univerzita. [cit. 2020-01-02]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/podzim2013/SPR218/um/prednaska_dobrovolnictvi_2013.pdf.
19. DOUBKOVÁ, A., 2021. In: *Vstup dospívajícího dítěte do samostatného života je těžký. Z dětského domova dvojnásobně* [online]. Šance dětem [cit. 2021-07-07]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/vstup-dospivajiciho-ditete-do-samostatneho-zivota-je-tezky-z-detskeho-domova-dvojnaso-bne>
20. DUBOIS, D., KARCHER, M. J., 2005. *Handbook of Youth Mentoring.* London: SAGE Publications, 624 p. ISBN 0-7619-2977-0.
21. DUBOIS, D., SILVERTHORN, N., 2005. Natural Mentoring Relationships and Adolescent Health: Evidence from a National Study. *American Journal of Public*

Health 95 (3): 518-524.

22. FAY, B., 2002. Současná filosofie sociálních věd: Multikulturní přístup. Praha: SLON, 324 s. ISBN 80-86429-10-5
23. FLETCHER, S.J., MULLEN, C.A., 2012. *The Sage Handbook of Mentoring and Coaching in Education*. London: SAGE Publications, 568 p. ISBN 978-0- 85702-753-5
24. FRIČ, P., POSPÍŠILOVÁ, T., 2010. Bariéry dobrovolnictví. In: FRIČ, P., et al. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes. s. 172-174. ISBN 978-80-903696-8-9
25. FRIČ, P., VÁVRA, M., 2012. *Tři tváře komunitního dobrovolnictví*. Praha: Hestia, 137 s. ISBN 978-80-903696-9-6.
26. GJURIČOVÁ, J., 2007. Hodnocení systému péče o ohrožené děti. *Příloha časopisu Policista*, 13 (12). ISSN 1211-7943
27. GJURIČOVÁ, J., 2008. Vývoj legislativní úpravy dobrovolnictví v zahraničí a v České republice [online]. *Veřejná správa 13/2008*. Ministerstvo vnitra České republiky. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/vyvoj-legislativni-upravy-dobrovolnictvi-v-zahranici-a-v-ceske-republice.aspx>.
28. GOVAART, M., VAN DAAL, H.J., MUNZ, A., KEESOM, J., 2001. *Volunteering worldwide*. Utrecht: Netherlands Institute of Care and Welfare. 276 p. ISBN 90-5050-832-4.
29. HANSMAN, C. A., MATT, V.W., ELLINGER A. D., GUY T., 2002. Mentoring: From Athena to the 21st century. In: *Critical Perspectives on Mentoring: Trends and Issues*. ERIC Clearinghouse on Adult Career and Vocational Education. Center on Education and Training for Employment. USA: Ohio State University, p. 1-5. ISBN 1289699437
30. HASKI-LEVENTHAL D., CAAN R. A., 2009. Group Processes and Volunteering: Using Groups to Enhance Volunteerism. *Social Work*. 33(1), 61-80, doi: 10.1080/03643100802508635.
31. HAWKINS, P., SMITH, N., 2006. *Coaching, mentoring and organizational*

consultancy: supervision and development. Maidenhead: Open University Press. 366 s. ISBN 0-335-21815-6.

32. HESTIA, 2008. *Obyčejní lidé, kteří dělají neobyčejné věci*. [online]. [cit. 2020-12-30]. Dostupné z: <https://www.dobrovolnik.cz/dobrovolnictvi-v-datech/obycejni-lide-kteri-delaji-neobycejne-veci>
33. HESTIA, 2012 *Metodika dobrovolnictví v sociálních službách* [online]. Královéhradecký kraj: Rozvoj dostupnosti a kvality sociálních služeb v Královéhradeckém kraji III. [cit. 2021-03-15]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cdn/public/001597.pdf>
34. HILL, M, WESTRIP, S., 2010. *Securing Lives and Shaping Futures: A Qualitative Investigation of a Partnership Approach to Lifelong Learning University of Northumbria* [online]. 64 p. [cit. 2021-03-15]. Dostupné z: <https://nrl.northumbria.ac.uk/id/eprint/1375/2/UNN%20Securing%20Lives%20and%20Shaping%20Futures%20Report.pdf>
35. HLADKÁ, M., 2008. Význam dobrovolnictví jako specifického lidského zdroje [online]. *Aktuální otázky sociální politiky 2008 – teorie a praxe*. Pardubice: Univerzita Pardubice, fakulta Ekonomicko-správní, 2008. s. 20-27, 8 s. [cit. 2020-10-26]. ISBN 978-80-7395-134-4.
36. CHÁBOVÁ, K., 2020. *Na mladé dospělé z dětských domovů se zapomíná. Chybí jim „pomocná ruka“* [online]. [cit. 2021-06-20]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/detsky-domov-odchod-nadacni-fond-krok-domu-pruzkum.A200930_123025_domaci_knn
37. MAREŠ, P., et al., 2008. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. Praha: VÚPSV. 77 s. ISBN 978-80-7416-014-1.
38. HRUŠKA, L., et al., 2018. *Rozvoj dobrovolnictví v ČR: Analýza o stavu dobrovolnictví v zahraničí a ČR* [online]. Ostrava: ACCENDO. [cit. 2020-10-21]. Dostupné z: <https://www.dobrovolnik.net/storage/app/media/uploaded-files/Analyza%20stavu%20dobrovolnictvi%20v%20zahranici.pdf>
39. CHRASTINA, J., 2019. *Případová studie – metoda kvalitativní výzkumné strategie a designování*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 288 s.

ISBN 978-80- 244-5373-6.

40. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti*, 2015 [online]. Ipsos. [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: https://www.ditearodina.cz/images/soubory/ke-stazeni/vyzkumy/Pruzkum_Integrace-deti-z-detskych-domovu-do-spolecnosti.pdf
41. *International Association for Volunteer Effort*, 2020 [online]. [cit. 2021-01-06]. Dostupné z: <https://www.iave.org/>
42. JACKSON, S. and CAMERON, C., 2012. Leaving care: Looking ahead and aiming higher. *Children and Youth Services Review*, 34(6), pp. 1107-1114.
43. JANÍČKOVÁ, R., ZMEŠKALOVÁ, V., 2011. *Metodika práce s dobrovolníky*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o. s., 64 s. ISBN 978-80-87455-07-4.
44. JÁRA, M., TALPA, L., 2015. *Projekt Patron. Metodika* [online]. [cit. 2021-02-06]. Dostupné z: <https://ipatron.cz/wp-content/uploads/2016/02/Metodika-projektu-Patron.pdf>
45. JEDLIČKA, R. et al., 2015. Poruchy socializace u dětí a dospívajících. Prevence životních selhání a krizová intervence. Praha: Grada. 544 s. ISBN 978-80-247-5447-5.
46. JEDLIČKA, R., 2004. Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Praha: Themis. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
47. KARCHER, M.J., KUPERMINC, G.P., PORTWOOD, S.G., SIPE, C.L., TAYLOR, A.S., 2006, Mentoring programs: A framework to inform program development, research, and evaluation. *Journal of Community Psychology*, 34: 709-725, doi: 10.1002/jcop.20125
48. KOLLÁROVÁ, A., et al., 2011. Social integration of young adults from foster homes. In: *Clinical Social Work Journal* 3 (2). ISSN 2076-9741.
49. KOLOMAZNÍK, T., ŠIMEČKOVÁ, M., 2017. *Závěrečná zpráva z výzkumu dobrovolnictví v ČR ve VS* [online]. Praha: Fond dalšího vzdělávání [cit. 2020-12-31]. Dostupné z: <http://www.fdv.cz/data/original/files/zaverecna-zprava-z>

vyzkumudobrovolnictvi-v-cr-ve-vs.pdf.

50. KOPA, M., et al., 2019. *Metodika pro koordinování dobrovolnické služby v pobytových sociálních službách pro osoby se zdravotním postižením* [online]. 2014 [cit. 2021-03-02]. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/detail-clanku/-/asset_publisher/BBFAoaudKGfE/content/metodika-pro-koordinovani-dobrovolnicke-sluzby-v-socialnich-pobytovych-sluzbach-pro-osoby-se-zdravotnim-postizenim?inheritRedirect=false
51. KOSINA, K., et al., 2003. *Dobrovolnictví a metodika práce s dobrovolníky*. Praha: AGNES. 79 s. ISBN 80-902633-X-7
52. KRAUS, B., POLÁČKOVÁ, V., et al., 2001. *Člověk – prostředí – výchova k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2
53. LAZAROVÁ, B., 2010. Mentoring jako forma kolegiální podpory a strategie dobré školy. *Pedagogika*, 60 (3-4), 59-69. ISSN 2336-2189.
54. LUSKOVÁ, D., 2003. Proč mít koordinátora dobrovolníků? In: *Průvodce dobrovolnictvím pro neziskové organizace*. Praha: Hestia.
55. LUSKOVÁ, D., LUSKOVÁ, Š., 2012. *Dobrovolnictví v sociálních službách* [online]. MPSV. [cit. 2021-01-02]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/Zprava_2012.pdf/fc9a448f-e2c6-02ab-4229-a796b8796695
56. *Manuál programu Pět P*, 2013. [online]. HESTIA [cit. 2021-01-28]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cz/pro-organizace/metodiky-ke-stazeni>.
57. MAREŠ, P., et al., 2008. *Sociální exkluze na lokální úrovni*. [online]. Praha: VÚPSV. 77 stran. [cit. 2021-01-02]. ISBN 978-80-7416-014-1.
58. MATOUŠEK, O., 2013. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
59. MATOUŠEK, O., et al., 2009. Systém náhradní péče o děti a mladistvé a následné péče o mladé lidi odcházející z náhradní péče v České republice – situační analýza [online]. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček. [cit. 2021-02-13]. ISBN 978-80-254-4799-4.

60. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H., 2010. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál. ISBN 978-7367-739
61. MATULAYOVÁ, T., et al., 2016. *Motivace k dobrovolnictví*. Olomouc: Univerzita Palackého. 109 s. ISBN 978-80-244-5110-7.
62. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a. s., 332 s. ISBN 80-247-11362-4.
63. MLČÁK, Z., ZÁŠKODNÁ, H., 2013. *Prosociální charakteristiky osobnosti dobrovolníků*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 333 s. ISBN 978-80-7464-462-7.
64. *Národní soustava povolání*, © 2017. [online]. [cit. 2021-02-20]. Dostupné z: <https://nsp.cz>
65. NAVRÁTIL, P. et al., 2003. *Romové v české společnosti: jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha: Portál, s.r.o. ISBN 80-7178-741-8.
66. NOVOTNÝ, et al., 2002. *Dobrovolníci v nemocnicích: metodický manuál pro zdravotnická a sociální zařízení*. Praha: Hestia. 48 s. ISBN 80-238-8697-5.
67. NOVOTNÝ, J. S., 2015. *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*. Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta. 223 s. ISBN 978-80-7464-700-0.
68. PACNEROVÁ, H. et al., 2015. *Standardy kvality péče o děti ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče* [online]. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-7481-138-8.
69. PARSLOE, E., LEEDHAM, M., 2009. *Coaching and mentoring: practical conversations to improve learning*. 2. issue. Philadelphia: Kogan Page. 224 s. ISBN 978-0-7494-4365-8.
70. *Patron* [online]. Praha, 2015 [cit. 2021-05-07]. Dostupné z: <http://ipatron.cz/>.
71. *Patron rok druhý*. In: *Patron* [online]. Praha, 2018 [cit. 2021-05-07]. Dostupné z:

http://ipatron.cz/wp-content/uploads/2016/01/Patron_rok-t%C5%99et%C3%AD.pdf.

72. Patron rok třetí. In: *Patron* [online]. Praha, 2018 [cit. 2021-05-07]. Dostupné z: http://ipatron.cz/wp-content/uploads/2016/01/Patron_rok-t%C5%99et%C3%AD.pdf
73. PETR, J., 2021. In: *Vstup dospívajícího dítěte do samostatného života je těžký. Z dětského domova dvojnásobně* [online]. Šance dětem [cit. 2021-07-07]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/vstup-dospivajiciho-ditete-do-samostatneho-zivota-je-tezky-z-detskeho-domova-dvojnaso-bne>
74. POSPÍŠILOVÁ, T., 2011. Dobrovolnictví v České republice před rokem 1989: diskurzy, definice, aktualizace [online]. *Sociologický časopis 47 (5)*, 887–910. [cit. 2020-10-27]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cdn/public/001041.pdf>
75. ROCMANOVÁ, M. K., 2012. *Dobrovolnictví u nás bylo, je a bude* [online]. [cit. 2021-01-02]. Dostupné z: <http://www.adam.cz/clanek-2012020008-dobrovolnictvi-u-nas-bylo-je-a-bude.html>.
76. REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, a. s. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6
77. RUBIN, H., RUBIN, I., 2005. *Qualitative Interviewing (2nd ed.): The Art of Hearing Data*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, doi: 10.4135/9781452226651
78. SKOVAJSA, M., et al. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. 1. Praha: Portál, 2010. 372 s. ISBN 978-80-7367-681-0.
79. SLÁDKOVÁ, D., 2010. *Bariéry dobrovolnictví v neziskových organizacích (Praha 5)*. Praha. Diplomová práce. FHS UK.
80. SOBOTKOVÁ, V., et al., 2014. *Rizikové a antisociální chování v adolescenci*. [online]. [cit. 2021-06-19]. Praha: Grada Publishing, a. s. 152 s. Dostupné z: <https://www.kosmas.cz/knihy/213558/rizikove-a-antisocialni-chovani-v-adolescenci/>
81. *Sociální začleňování*, 2020. [online]. MPSV. [cit. 2020-12-19]. Dostupné z:

<https://www.mpsv.cz/socialni-zaclenovani>

82. *Spolek Opři se, z.s.*, © 2020. [online]. [cit. 2020-12-09]. Dostupné z: <http://www.oprise.cz/stranka/obcanske-sdruzeni/1>
83. SYCHROVÁ, A., 2014. Ústavní péče jako součást náhradní péče o dítě. In: SYCHROVÁ, A., et al. *Ústavní péče v resocializačním kontextu*. Univerzita Pardubice. s. 32-50. ISBN 978-80-7395-756-8
84. ŠIMKOVÁ, S., 2011. *Dobrovolníci mění svět. Sborník příkladů dobré praxe*. Praha: Národní institut dětí a mládeže MŠMT, 2011. ISBN 978-80-87449-15-8.
85. ŠNEBERGER, V., 2014. Kluci z děčáků nepotřebují přísnější režim, ale obyčejný blízký vztah [online]. *EDUin, o.p.s – Informační centrum pro vzdělávání*. [cit. 2021-02-13]. Dostupné z: <https://www.eduin.cz/clanky/kluci-z-decaku-nepotrebuji-prisnejsi-rezim-ale-obycejny-blizky-vztah/>
86. ŠORMOVÁ, L., KLÉGROVÁ, A., 2006. *Dobrovolnictví*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí. 24 s. ISBN 80-86991-68-7.
87. ŠVAŘÍČEK, R., 2007. Kvalitativní přístup a jeho teoretická a metodologická východiska. In: ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. 12-26. ISBN 978-80-7367-313-0.
88. ŠVANCAROVÁ, M. 2014. *Participace v online a offline komunitách se zřetelem na komunitní dobrovolnictví*. Brno. Diplomová práce. FF MU.
89. TOŠNER, J., 2005. *Dobrovolník v mimořádných událostech*. In: ADRA. Příručka pro dobrovolníky. Praha: ADRA, s. 31 – 34. ISBN 80-239-5071-1.
90. TOŠNER, J., 2014a. *Studie o dobrovolnictví* [online]. Praha: Hestia [cit. 2020-10-27]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rnno/dokumenty/studie_tosner_pro_web.pdf
91. TOŠNER, J., et al., 2003. *Průvodce dobrovolnictvím pro neziskové organizace* [online]. Praha: Hestia. [cit. 2020-10-27]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cz/pro-organizace/metodiky-ke-stazeni>
92. TOŠNER, J., et al., 2014b. *Metodika dobrovolnictví v obci – Jak na to?* [online]

- Praha: AGNES, o. s. ISBN 978-80-87548-00-4. Dostupné z: https://invenio.nusl.cz/record/181100/files/nusl-181100_1.pdf
93. TOŠNER, J., SOZANSKÁ, O., 2006. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. 2. vydání. Praha: Portál. 152 s. ISBN 80-7178-514-8.
94. TRUTNOVSKÁ, R., 2016. *Fungování dobrovolnictví v ČR — současné trendy a dobrovolnické programy* [online]. Fórum sociální práce (1), 69-76, Praha. [cit. 2020-10-20]. ISSN 1804-3070. Dostupné z: https://forumsocialniprace.ff.cuni.cz/wpcontent/uploads/sites/10/2016/12/roman_a_trutnovska_69-76.pdf
95. Tým národního informačního centra pro mládež, 2017. *Dobrovolnictví*. 5. vydání. Praha: Národní ústav pro vzdělávání. 42 s. ISBN 978- 80-7481-197-5.
96. UJFALUŠI, R., 2010. *Mezinárodní a rozvojové dobrovolnictví v České republice: – potenciál, budování kapacit a státní podpora*. MVRO: Platforma mimovládnych rozvojových organizací. Dostupné z: <http://www.mvro.sk/sk/e-kniznica/category/1-dokumenty?download=650:analyza-medzinarodneho-arozvojoveho-dobrovolnictva-v-cr>.
97. UNICEF, 2010 [online]. *At home or in a Home? Formal Care and Adoption of Children in Eastern Europe and Central Asia*. UNICEF: Geneva, Semtember 2010. Dostupné z: <https://www.childwatch.uio.no/news/2011/inst%20care%20unicef.pdf>
98. VAŠKOVÁ, A., 2012. *Dárcovství a dobrovolnictví ve vybraných institucích*. Zlín. Diplomová práce. FMK UTB.
99. VAŠTÍKOVÁ, M., 2008. *Marketing služeb: efektivně a moderně*. 1. Praha: Grada Publishing. 232 s. ISBN 978-80-247-2721-9.
100. *Volunteering Infrastructure in Europe*, 2012 [online]. Europe Volunteer Centre. [cit. 2020-10-28]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cdn/public/001142.pdf>
101. VOVES, J., 2015, Patronství je postaveno na obyčejnosti. *Město pro rodinu* [online]. České Budějovice,3(1), 1-3 [cit. 2021-02-10]. Dostupné z: http://rodina.cbudejovice.cz/userfiles/tiny_uploads/Bulletin_1_15_www.pdf

102. VYSKOČIL, F., 2014 Právní úprava náhradní rodinné péče v ČR [online]. Praha: Středisko náhradní rodinné péče [cit. 2021-03-12]. Dostupné z:
<http://www.nahradnirodina.cz/files/File/Projekty/Pravni_uprava_NRP_v_CR_2014.pdf>.
103. WHITNEY, S. D., HENDRICKER, E. N., OFFUTT, C. A. (2011). Moderating factors of natural mentoring relationships, problem behaviors, and emotional well-being. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 19, 83–105, doi:10.1080/13611267.2011.543573.
104. WOODWARD, A., KOHLI, M., 2001. *Inclusion and Exclusion in European Societies*. London: Routledge, ISBN 0-203-26221-2.
105. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, 2006. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 37, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244.
106. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, 2017. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 48, s. 2978–2991. ISSN 1211-1244.
107. Zákon č. 198/2002, o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě), 2002. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 82., s. 4835-29. ISSN 1211-1244.
108. Zákon č. 86/2014, kterým se mění zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě), ve znění pozdějších předpisů, 2014. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 37, s. 954-955. ISSN 1211-1244.
109. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, 2017. In: Sbíрка zákonů České republiky, částka 33, s. 1026-1368. ISSN 1211-1244.

8 Seznam schémat a tabulek

Schéma č. 1: Dobrovolnický vztah

Schéma č. 2: Aktivity

Schéma č. 3: Rizika spolupráce

Schéma č. 4: Postoj dětských domovů

Schéma č. 5: Spolupráce s mladým dospělým

Schéma č. 6: Prospěšnost spolupráce

Schéma č. 7: Bariéry

Schéma č. 8: Rizika

Schéma č. 9: Spolupráce s dětskými domovy

Tabulky

Tabulka č. 1: Základní informace o SP

Tabulka č. 2: Základní informace o D

9 Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Příloha č. 2: Scénář otázek polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníci

Příloha č. 3: Scénář otázek polostrukturovaného rozhovoru s dobrovolníky

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane, obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci na téma „Dobrovolnictví jako možný nástroj sociálního začleňování“, jejímž hlavním cílem je identifikovat roli dobrovolníka při začleňování dítěte odcházejícího z dětského domova do společnosti.

Pro naplnění cílů bude použita kvalitativní výzkumná strategie a technika polořízeného rozhovoru. Rozhovor bude probíhat osobně či formou online setkání a délka jeho trvání bude přibližně 1 hodina. Z důvodu snadnějšího zpracování výsledků bude jeho zvuková stopa nahrávána na mobilní telefon. Z účasti na výzkumu pro Vás mohou vyplývat jisté výhody, popř. rizika. Výsledky výzkumu diplomové práce mohou být přínosné pro dětské domovy, které zvažují účast v některém z dobrovolnických projektů. Zjištěné výsledky mohou být využity i jako informační materiál, který může oslovit potenciální dobrovolníky z řad veřejnosti. Rizika účasti na mém výzkumu mi nejsou známa.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Studentka mě informovala o podstatě výzkumu a seznámila mě s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako s výhodami a riziky, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studentky. Měl/a jsem možnost si vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážít. Měl/a jsem možnost se studentky zeptat na vše pro mě podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď. Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním osobních a citlivých údajů účastníka výzkumu v rozsahu, způsobem a za účelem specifikovaným v tomto informovaném souhlasu.

Tento informovaný souhlas je vyhotoven ve dvou stejnopisech, každý s platností originálu, z nichž jeden obdrží účastník výzkumu a druhý studentka.

Jméno, příjmení a podpis účastníka výzkumu: _____

V _____ dne: _____

Jméno, příjmení a podpis studentky: _____

Příloha č. 2: Scénář otázek polostrukturovaného rozhovoru se sociálními pracovníci

Základní informace

Věk:

Pohlaví:

Doba působení na pozici sociálního pracovníka v dětském domově:

1. Jak u vás probíhá příprava a začleňování odcházejícího dítěte do společnosti?
2. Co víte o možnosti využití dobrovolnických projektů zaměřených na podporu integrace mladého dospělého do společnosti? Co si o tom myslíte?
3. Do jakých projektů zaměřených na odcházející mladé dospělé z dětského domova je dětský domov, ve kterém pracujete, zapojen? Jakým způsobem jste se ke spolupráci dostali?
4. A jak taková spolupráce probíhá?
5. Jaké činnosti zahrnuje spolupráce dobrovolníka a mladého dospělého v rámci dobrovolnického projektu?
6. Které činnosti uskutečňované s dobrovolníkem jsou podle vás zásadní pro úspěšné sociální začlenění mladého dospělého do společnosti?
7. V čem spatřujete pozitiva spolupráce mladého dospělého s dobrovolníkem?
8. Jaké změny pozorujete u mladých dospělých, kteří jsou zapojeni do dobrovolnického programu zaměřeného na přípravu na samostatný život?
9. Co může být podle vás při dobrovolnické činnosti s mladým dospělým rizikové?
10. Jakým způsobem se snaží dětský domov předcházet možným rizikům při spolupráci mezi mladým dospělým a dobrovolníkem?
11. Z jakých důvodů může dojít k ukončení spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým?

12. Poslední shrnující otázka – jaký máte názor na zapojování dětských domovů do dobrovolnických projektů jako možného nástroje v přípravě mladého dospělého na odchod z dětského domova?

Příloha č. 3: Scénář otázek polostrukturovaného rozhovoru s dobrovolníky

Základní informace

Věk:

Pohlaví:

Doba vykonávání dobrovolnické činnosti:

Dobrovolnický program/projekt:

Počet klientů, s kterými jste v rámci dobrovolnického programu spolupracoval/a:

1. Jaké činnosti zahrnuje vaše spolupráce s mladým dospělým z dětského domova?
2. Jak často se s mladým dospělým z dětského domova setkáváte?
3. V čem se domníváte, že jsou vaše činnosti pro mladého dospělého prospěšné?
4. Jaké z těchto činností podle vás přispívají k úspěšnému sociálnímu začlenění mladého dospělého do společnosti? A jak, popř. čím?
5. Jakým způsobem si domlouváte s mladým dospělým společné aktivity? Co považujete za největší bariéru při komunikaci s mladým dospělým?
6. S jakými problémy se při spolupráci s mladým dospělým setkáváte?
7. Jaká vnímáte rizika při setkávání s mladým dospělým?
8. Jak se snažíte těmto rizikům předcházet?
9. Z jakých důvodů může dojít k ukončení spolupráce mezi dobrovolníkem a mladým dospělým?
10. Popište mi, jak probíhá spolupráce mezi vaším dobrovolnickým programem a daným dětským domovem.

10 Seznam zkratek

DD – dětský domov

D – dobrovolník

LOM – Liga otevřených mužů

NO – neziskové organizace

SP – sociální pracovník